

સ્વામિનારાયણ ચિંતન

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરવું શ્રી સ્વા. મંદિર - સરદારનું મુખપત્ર

જુલાઈ - ૨૦૧૭ • બે વર્ષ લવાજમ રૂ. ૧૬૦/-

શ્રી મદનમોહનજી મહારાજ

તીર્થધામ
ધોળેરા
દર્શન

‘રૂપ મદનમોહન જાણો મારું, પૂજવાથી આશા પુરનારું; ધોળેરા પદા છે મુજ ધામ, જન જાત્રા કરે એહ કામ.’ (શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૫૧/૩૬)

શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા મહોત્સવ
શ્રી રઘુવીરવાડી - વડતાલ

વડતાલવિહારી શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજની છત્રછાયામાં પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના ચરણારવિંદમાં સમર્પિત ભાવસુમન પુષ્પ સ્વરૂપ પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા સમગ્ર ધર્મકુળ પરિવારના દિવ્ય સાનિધ્યમાં શ્રી રઘુવીરવાડી ખાતે સેંકડો નિષ્ઠાવાન હરિભક્તોની ઉપસ્થિતિમાં ઉજવાયેલ શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા મહોત્સવ - ૨૦૧૭

૧. શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા સભામંચ. ૨. પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીનું પૂજન કરતા પૂજન કરતા વ્યવસ્થાપક પૂ. સંતો. ૩. પ.પૂ. મહારાજશ્રીના ખાસ દર્શનાર્થે પધારેલ ગુજરાત રાજ્ય સરકારના પ્રતિનિધિ માન. શ્રી રોહિતભાઈ પટેલ (મનીજમંત્રીશ્રી) ૪. ગઢડા-જૂનાગઢ ટેમ્પલ બોર્ડ ટ્રસ્ટીમંડળ. ૫. આગામી દિવાળી વર્ષના કેલેન્ડરનું વિમોચન. ૬. નૂતન કીર્તન ઓડિયો સી.ડી. 'આવો હરિમંદિર મારે'નું વિમોચન. ૭. શિક્ષામૃત પુસ્તકની આઠમી આવૃત્તિનું વિમોચન. ૮. ચૈત્રી પંચાંગ નિર્ણય 'એપ'નું વિમોચન. ૯. વડતાલ ગ્રામ પંચાયત પ્રતિનિધિ મંડળ દ્વારા પૂજન. ૧૦. શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ યુવક મંડળો દ્વારા પૂજન.

સ્વામિનારાયણ ચિંતન

પ્રયોજક :

પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

વર્ષ : ૫ | અંક : ૬ | તારીખ : ૨૦ જુલાઈ, ૨૦૧૭

પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ આચાર્ય
શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

પ.પૂ. ૧૦૮ ભાવિઆચાર્ય
શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના પદારવિંદથી ૩૦થી વધુ વખત પાવન થયેલાં ધોલેરા અને ભાલપ્રદેશ વિસ્તારનાં અનેક સ્થાનો જે સુરક્ષિત છે. તેમજ ભગવાન શ્રીહરિએ અનેક દિવ્ય લીલાચરિત્રો કરી અદ્ભુત ઐશ્વર્યપ્રતાપ દેખાડ્યો છે એ તમામ તીર્થસ્થાનોના શાસ્ત્રોક્ત સંદર્ભોથી પ્રમાણિત કરેલા અને વડતાલ શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી, સરધારનિવાસી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે સંકલિત કરાયેલા આ 'ચિંતન વિશેષાંક'ના માધ્યમથી ઘન્યભાગી ઘરા ધોલેરા તથા ભાલપ્રદેશના દિવ્ય પ્રસંગો અને ઇતિહાસને ક્રમશઃ માણીએ.

■ સહાયક

યાર્ષદ રસિક ભગત તથા યાર્ષદ અમિત ભગત - સરધાર

■ છબીકલા

યાર્ષદ ન્યાઝકરણ ભગત તથા યાર્ષદ ભદ્રેશ ભગત - સરધાર

પ્રસિદ્ધ કર્તા

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયરચ્ય શ્રી જનુમીનારાયણ દેવ
પીઠસ્થાન સંસ્થાન -વડતાલ વતી
શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર

પ્રકાશક - માલિક - તંત્રી

સાધુ પતિતાપાવનદાસજી

સંપાદક

સ્વામી આનંદસ્વરૂપદાસજી (વેદાંતાચાર્ય)

લેખન - સંકલન

સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસજી

ગુરુ : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

લવાજમ દર

બે વર્ષ : રૂ. ૧૭૦/-

પંચવાર્ષિક : રૂ. ૩૫૦/- ૦ પચ્ચીસ વર્ષ : રૂ. ૭૫૦/-

પરદેશમાં જવાજમ : \$ 200 U.S.A., £ 125 U.K.

અનુક્રમણિકા

૦૧ | શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - ધોલેરા

૦૨ | ધોલેરા મંદિર નિર્માણ મહિમાગાથા

૦૩ | શ્રી ધોલેરાધામ તીર્થ દર્શનયાત્રા

૦૪ | ધોલેરા મંદિરમાં પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો

૦૫ | ધોલેરાધામમાં આવેલા પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો

૦૬ | ધોલેરા મંદિરના શિલ્પી યેરાગ્યમૂર્તિ
સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી

૦૭ | સત્સંગ સમાચાર પત્રિકા

૦૪

૦૫

૦૬

૧૨

૧૬

૨૦

૨૨

લવાજમદર અંગે

ગ્રાહક પત્ર વ્યવહાર

'ચિંતન કાર્યાલય', શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર
તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫. ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧

www.sardharkatha.net www.swaminarayanvadatalgadi.org

chintansardhar@yahoo.in | sardharmandir@gmail.com

જનારાણ
લક્ષ્ય

લક્ષ્ય ટી.વી. ચેનલ દ્વારા...
સમગ્ર ગુજરાતમાં ઘેર બેઠા આપ માણો...

પ.પૂ. ૧૦૮
શ્રી ધર્મકુલ મુખરમણિ
શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની
દિવ્ય
અમૃતવાણી
સમય : દરરોજ

પૂ. સ.ગુ. સ્વામી
શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના શ્રીમુખે
સત્સંગ
કથાપારાયણ
દરરોજ રાત્રે ૮.૦૦ થી
૧૧.૦૦

પૂ. સ્વામી
શ્રી પૂર્ણસ્વરૂપદાસજીના શ્રીમુખે
સત્સંગ
કથામૃત
દરરોજ સવારે ૬.૦૦ થી
૭.૦૦

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરવું શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર સરધારનું રજિસ્ટર્ડ મુખપત્ર ઇ.સ.
૨૦૦૫ના જૂન માસથી પ્રારંભાયેલું, દર માસની ૨૦ તારીખે પ્રકાશિત થવું, આપના સમગ્ર
કુટુંબ- પરિવારમાં આનંદ અને સંસ્કારની સૌરભ પ્રસરાવે અને જીવનનું અનેક ઘડતર કરવું સામયિક.

ભગવાન શ્રીહરિ સ્થાપિત છ ધામ પૈકી ભાલપ્રદેશના સત્સંગીઓની આસ્થાનું કેન્દ્ર તથા
વૈરાગ્યમૂર્તિ સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની કલા અને શ્રીજીભક્તિનું અદ્ભુત દર્શન એટલે...

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર ધોલેરા

લેખક : સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસજી
ગુરુ : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

ધોલેરા મંદિરનું ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે અતિ રાજ થઈ સ્વહસ્તે ખાતમુહૂર્ત કર્યું હતું. સ.ગુ. શ્રી અદ્ભુતાનંદ સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી ભાઈ આત્માનંદ સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી નિષ્કામાનંદ સ્વામી તથા સ.ગુ. શ્રી ત્યાગાનંદ સ્વામી - આમ પાંચ સંતોને મંદિર નિર્માણ કરવા ભગવાન શ્રીહરિએ આજ્ઞા કરી હતી. બધા જ સંતોના સાથ-સહકારથી સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ પોતાનામાં સમાયેલ અદ્ભુત કલાને આ મંદિર નિર્માણ કાર્યમાં લગાવી હતી. કલાત્મક નકશીકામયુક્ત પાંચ શિખર સહિત મંદિર ટૂંકસમયમાં જ તૈયાર થયું હતું.

ધોલેરા મંદિર એટલે શ્રીજીમહારાજના સંકલ્પનું દર્શન, ધોલેરા મંદિર એટલે સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની કલા અને શ્રીજીભક્તિનું દર્શન. આ મંદિરનો મહિમા કહેતાં સ્વયં ભગવાન શ્રીહરિ કહે છે : ‘માટે મારે એ મંદિર પર, ઘણું ઘણું રહે છે હેત; ધન્ય ધન્ય એહ સંતને, જે ઈચ્છાં રહે કરી પ્રીત.’

જે મંદિરની નયનરમ્ય કલાત્મક કોતરણીને નિહાળી રાજ થયેલા ભગવાન શ્રીહરિની પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરતા પ.પૂ.ધ.ધુ. આચાર્યપ્રવર શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રી ‘શ્રીહરિલીલામૃત’ ગ્રંથમાં લખે છે :

જોવા મંદિર શ્રીમહારાજ, ગયા લે સાથે મિત્રસમાજ;
ઝાલી અદ્ભુતાનંદનો હાથ, કર્યા મંદિરમાં મુનિનાથ.
અદ્ભુતાનંદ નિષ્કુળાનંદ, તેહ પ્રત્યે બોલ્યા જગપંદ;
થયું મંદિર તો બહુ સારું, જોઈ રાજી થયું મન મારું.

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૪૯)

આ મંદિરનું નિર્માણ કાર્ય એટલે ધોલેરા નરેશ પુંજાભાઈ, ભોજાભાઈ, બાપુજીભાઈ, વરહાભાઈ, ડોસા શેઠ, ગગજીભાઈ, કાનજીભાઈ તથા અજુબા, ફૂલીબા વગેરે હરિભક્તોના સેવા-સમર્પણ અને પ્રેમભાવનાની યશોગાથા...

સં. ૧૮૮૨, વૈશાખ સુદ - ૧૩, તા. ૧૯-૫-૧૮૨૬ શુક્રવારના રોજ સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આજથી ૧૯૧ વર્ષ પૂર્વે પોતાના શુભ વરદહસ્તે ભાલપ્રદેશના ભક્તજનોના સર્વે મનોરથો પૂર્ણ કરવા ‘યાવત્ ચંદ્રદિવાકરૌ’ આ મંદિરમાં શ્રી મદનમોહનજી મહારાજની મૂર્તિઓની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી છે.

નોંધ :- ઈ.સ. ૨૦૦૧ના વિનાશક ભૂકંપના કારણે ભગવાન શ્રીહરિ સ્થાપિત મંદિરના શિખર આદિક અમુક ભાગ અત્યંત ક્ષતિગ્રસ્ત થતાં બંસીપહાડપુર પથ્થરમાં અદ્ભુત નકશીકામયુક્ત કલાત્મક નયનરમ્ય રીતે મૂળ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર ધોલેરા મંદિરના તત્કાલીન પૂ. કોઠારી સ્વામીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો છે.

ધોલેરા મંદિર નિર્માણ મહિમાગાથા

ધોલેરા - ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ :

યુગાસમા રાજવંશના રાજા ચંદ્રચૂડ પછી તેમના વંશજોને ભાલના પ્રથમ ૮૪ ગામોનું પરગણું મળ્યું. અહીંથી યુગાસમા, સરવૈયા અને રાયમલ શાખા જુદી થઈ. ગાદીએ છેલ્લા ભુપતસંગ થયા. રાયમલ રાજાના વારસદારોનો ધંધુકામાં વસવાટ થયો. ઈ.સ. ૧૭૨૧માં યુગાસમાના ત્રીજા કમે આવતા મેરબજી, સુજજી, ભાણજીએ ધોલેરામાં ગાદીની સ્થાપના કરી રાજ્ય વસાવ્યું. મેરબજીના મેબકજી, તેમના કેશાભા અને તેમના ભુટ્ટોભા થયા. ભુટ્ટોભાને બનેસંગ અને પુંજાભા બે પુત્રો થયા. પુંજાભા ધોલેરા ગાદીના વારસ થયા.

દરબાર પુંજા બાપુના તાબાના નવ ગામ હતા : ધોલેરા, ખૂણ, મહાદેવપર, ભાણગઢ, નવું ગામ, રાતવાવ, ભીમતળાવ, મૂંડી અને ઝાંખી. પુંજાબાપુના બહેન અજુબા પણ ભગવાન શ્રીહરિના પરમ ભક્ત હતા. તથા તેમના કાકાની દીકરી ફૂલીબાને પણ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ પ્રત્યે અપાર ભક્તિ હતી. ફૂલીબાને કરમડ પરણાવ્યાં હતાં. તેમના પ્રેમને વશ થઈને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે કરમડમાં અન્નકૂટોત્સવ કર્યો હતો. (જેનું શ્રીહરિલીલામૃત ગ્રંથના કળશ-૮ વિશ્રામ-૫૩, ૫૪માં વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કર્યું છે.)

આજનું ધોલેરા તે ત્રણ-ચાર સદીઓ પૂર્વેનું ધોલેરા - ‘ધોલપુર’ નામનું નાનું સરખું રજવાડું હતું. ધોલેરા સાત નદીઓના સંગમથી

ઘેરાયેલું, થોડેક દૂર ઉત્તર પૂર્વના સીમાડે ભાલપ્રદેશનું આ છેવાડાનું ગામ. દક્ષિણના પાદરમાં દરિયાના મોજાંઓ ઘુઘવાટા કરતાં. અને અડીખમ યોદ્ધાની માફક દરિયાની થપાટો ખાઈને વાવાઝોડાં અને વંટોળિયાનો સામનો કરી જમાના ખાધેલ આજે સારો પંચક ઉજળો બન્યો છે.

ધોલેરાનું અદ્ભુત આકર્ષણ એટલે ‘પાતળિયો’ ધોધ. અંગ્રેજોએ જમીનમાંથી ખનીજ કાઢવા ૭૦૦ ફૂટ બોર કર્યો તો ગરમગંધક યુક્ત પાણીનો ધોધ મળ્યો. ફરી બીજો ૧૮૦૦ ફૂટ બોર કર્યો તોપણ ગરમ પાણીનો ધોળ મળ્યો. જે પાણીના સ્નાનથી ચામડીના દર્દો મટી જાય છે. સરકારશ્રી દ્વારા પણ ધોલેરા અને ભાલપ્રદેશના વિસ્તારોમાં વિકાસના કાર્યો હાથ ધરેલા હોવાથી પુનઃ ઝડપભર વિકાસ થવાની સંભાવના છે.

મંદિર નિર્માણ પૂર્વભૂમિકા

ભાગ્ય જગાડવા ભાલનાં, ધોલેરે બાંધિએ ધામ; તેમાં બેસારિયે મૂર્તિ, અતિ શોભિત સુંદર શ્યામ. એહ બંદર સુંદર સાઈ રે, જિયાં આવે છે લોક હજાર રે; તિયાં મંદિર કરવું એક રે, સારું સહુથી વળી વશેક રે. એમ નાથે કરી નિરધાર રે, પૂછ્યું પુંજાભાઈને તે વાર રે; સુણો પુણ્યવાન પુંજાભાઈ રે, કરીએ મંદિર ધોલેરામાંઈ રે.

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : પ્ર. ૩૪)

ધોલેરા મંદિર નિર્માણ મહિમાગાથા ■

સં. ૧૮૮૧ના સુરતના ભક્તોને દર્શન-સમાગમનું સુખ આપી ભરૂચ, ખંભાત, ગુડલ થઈ ધોલેરા પધાર્યા. અજુબાએ બનાવેલ થાળ જમી પોઢી ગયા. પછી ત્રીજે પો'રે મહારાજ ઊઠીને મુખારવિંદ ધોઈ જળપાન કરીને સંતો-હરિભક્તો સહિત તળાવની પાળ ઉપર આવી ઢોલિયા ઉપર બિરાજમાન થયા. તે સમે ભગવાન શ્રીહરિને ઘણા રાજી જાણીને પુંજાભાઈ દરબારે તથા બીજા હરિભક્તોએ મહારાજને વિનંતી કરતા કહ્યું : “હે મહારાજ ! કૃપા કરી આપ ધોલેરામાં મંદિર બંધાવી દેવ પધરાવો અને અમારા સૂકા ભાલપ્રદેશને ભક્તિરસ સત્સંગથી તરબોળ કરો.”

ભક્તોની ભાવના સાંભળી મહારાજ કહે : “આ અમારો ઢોલિયો છે તે જગ્યાએ સિંહાસન આવે એવી રીતનું મંદિર કરવું.” જેની નોંધ લેતા સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી લખે છે :

પછી અલભેલે આગળ્યા કરી, મંદિર કરવા માટે;
ઈયાં મંદિર કરવું, જિયાં અમે ઢાળી છે પાટ.
અતિ ઉત્તમ છે આ ભૂમિકા, મોટા ભાગ્યવાળી ભરપૂર;
ઓહું માહાત્મ્ય આનું નથી, જન મને જાણજો જરૂર.
જિયાં બેસી અમે જમિયા, વળી ઢાળ્યો ઢોલિયો અમૂલ્ય;
જુવો વિચારી જીવમાં, કોણ આવે આ ભૂમિને તુલ્ય.
માટે મંદિર આંહી આરંભો, અતિ ઉરે આણી આનંદ;
યાશે સરસ સહુથી, એમ બોલિયા સહજાનંદ.

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : પ્ર. ૩૫/ ૧ થી ૪)

તે સાંભળી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ એંદાણ'રે'વા સારુ ઢોલિયાના ચાર પાયાની ચાર જગ્યાએ ખીલીઓ રોપી દીધી. (હાલમાં આ જગ્યાએ શ્રીમદનમોહનજી મહારાજનું સિંહાસન છે.)

સેંકડો વર્ષ પહેલાં ધોલેરા થીકતું બંદર હતું. અહીં ભારતની શ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતિ ખીલી હતી. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે ધોલેરાની પસંદગી ભારે દીર્ઘદૃષ્ટિથી કરી હતી. એક તો ધોલેરા પ્રાચીન અને સમૃદ્ધ ભારતનું કેન્દ્ર હતું, બીજું મધ્ય ગુજરાતના ભાલબારા અને સૌરાષ્ટ્રના ભાલપ્રદેશના કેન્દ્રસ્થાને હતું.

ભગવાન શ્રીહરિનો ગઢપુરથી વડતાલ-ગુજરાત જવાનો માર્ગ ભાલપ્રદેશમાંથી પસાર થતો હતો. શ્રીજીમહારાજે સમસ્ત ભાલપ્રદેશને પોતાની પુનિત પદરેણુંથી પાવન કર્યો હતો.

શ્રીજીમહારાજે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને આજ્ઞા કરતા કહ્યું : “સ્વામી ! તમે ધોલેરામાં મંદિરનું નિર્માણ કરાવો.” તેમજ અદ્ભુતાનંદ સ્વામી, આત્માનંદ સ્વામી, નિષ્કામાનંદ સ્વામી અને ત્યાગાનંદ સ્વામી વગેરે સંતોને પણ આજ્ઞા કરી કે, “સંતો ! તમે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની સહાયતા માટે ધોલેરા જાવ.”

સેંકડો વર્ષ
પહેલાં ધોલેરા થીકતું
બંદર હતું. અહીં
ભારતની શ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતિ
ખીલી હતી. ભગવાન
શ્રી સ્વામિનારાયણે
ધોલેરાની પસંદગી ભારે
દીર્ઘદૃષ્ટિથી કરી હતી.

ભગવાન શ્રીહરિની આજ્ઞા થઈ એટલે નિષ્કુળાનંદ સ્વામી સંતમંડળ સાથે ધોલેરા પધાર્યા. ધોલેરામાં મંદિરનું નિર્માણ કરવું સરળ ન હતું. એક તો ભાલની સૂકી ધરતી, વરસાદ આધારિત ખેતી, પાણી ખારાં, વિશેષ સાધન-સામગ્રી કે સગવડતા મળે નહિ.

‘પુરુષોત્તમ પ્રકાશ’ ગ્રંથમાં સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ લખ્યું છે : ‘નાનો દેશ નિરસ અતિ, દેહાભિમાનીને દુઃખરૂપ; તિયાં ત્યાગી હોય તે ટકે, બીજાને સંકટરૂપ.’ (૩૬/૩)

ભાલની ધરતી સૂકી હતી, પરંતુ હરિભક્તોના હૈયાના હેતની સરિતાઓના નીર અખૂટ હતાં. દરબાર પુંજાભાઈએ ધોલેરામાં મંદિર કરવા માટે

જોઈએ એટલા ધન-ધરા-ધામ અર્પણ કર્યા હતાં.

મહાન વૈરાગ્યમૂર્તિ સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીનું જન્મજાત કલા-કૌશલ્ય ધોલેરા મંદિરના નિર્માણમાં સોળે કળાએ ખીલ્યું હતું. સ્વામી ઉત્તમ કવિ હતા, એટલા જ ઉત્તમ શિલ્પી પણ હતા. સ્વામીએ મંદિરની સ્વદસ્તે કોતરેલી કમાન આજે પણ સર્વના દિલને આકર્ષે છે.

મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ

ભગવાન શ્રીહરિએ વડતાલમાં નિવાસ કરીને સં. ૧૮૮૨ મહા સુદ - ૫ (વસંતપંચમી)એ સંપ્રદાયના બંધારણ રૂપ શિક્ષાપત્રીનું લેખનકાર્ય કર્યું. પછી વડતાલથી અમદાવાદ પધારી ત્યાં પુષ્પદોલોત્સવ ધામધૂમપૂર્વક કરી જેતલપુરથી થઈને કમિયાળા પધાર્યા. ત્યારે સેંસો વણાર, હઠીભાઈ, નથુ ગઢવી, ખીમરાજભાઈ, મોડભાઈ તથા જીજીબા વગેરે ભક્તોએ ભવ્ય સ્વાગત કર્યું. ચૈત્ર સુદ રામનવમીનો ભવ્ય ઉત્સવ કર્યો. આ સમયેયામાં ધોલેરાથી અદ્ભુતાનંદ સ્વામી વગેરે સંતો તથા દરબાર પુંજાભાઈ વગેરે ભક્તો ભગવાન શ્રીહરિના દર્શને આવ્યા હતા. મહારાજે સૌને કુશળ સમાચાર અને મંદિર નિર્માણના સમાચાર પણ પૂછ્યા. ત્યારે સંતો-ભક્તોએ કહ્યું :

અદ્ભુતાનંદ ને પુંજોભાઈ, કહે સાંભળો જન સુખદાઈ;
ધોલેરામાં જે થાય છે ધામ, થયું તૈયાર ઘણું ખરું કામ.
માટે આપ તહાં હવે આવો, પ્રતિમાઓ રૂડી પધરાવો;
હશે મંદિર કાંઈ અધુરું, ધીમે ધીમે કરાવણું પુરું.

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૪૮)

“મહારાજ ! મંદિરનું કામ પૂર્ણ થવામાં છે, જે કામ બાકી રહ્યું છે તે ધીરે ધીરે થશે. પરંતુ આપ જો પધારો તો મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાનો મંગળ પ્રસંગ ઉજવાઈ જાય.”

શ્રીજીમહારાજે તરત જ તેમને કહ્યું : “તમે ધોલેરા જાઓ અને

અમે એક-બે દિવસમાં ત્યાં આવી પહોંચીશું. ત્યાં આવ્યા પછી પ્રતિષ્ઠાનું મુહૂર્ત નક્કી કરીશું.”

ભગવાન શ્રીહરિએ પોતાની પ્રાર્થના સ્વીકારી લીધી તેથી અદ્ભુતાનંદ સ્વામી આદિક સંતો સાથે પુંજાભાઈ ધોલેરા જવા રવાના થઈ ગયા.

શ્રીજીમહારાજ ચૈત્ર વદ પડવાને દિવસે **દોલેરા** પધાર્યા. પુંજાભાઈ આદિક ભક્તોએ મહારાજનું ભાવભર્યું **સ્વાગત-સામેયું** કર્યું. સૌપ્રથમ મહારાજ અદ્ભુતાનંદ સ્વામીનો હાથ પકડી મંદિર જોવા પધાર્યા, સાથે નિષ્કુળાનંદ સ્વામી પણ હતા. મહારાજે બધે ફરીને મંદિરનું કામકાજ જોયું, ખૂબ જ રાજી થયા. ભગવાન શ્રીહરિને થયું કે સંતોએ અંતરની ભક્તિનો રસ આ મંદિરના નિર્માણકાર્યમાં રેડી દીધો છે, નહીં તો વગર સાધને, વગર નાણે આવું અદ્ભુત કલાત્મક મંદિર કરવું મુશ્કેલ છે. પછી દેવોની પ્રતિષ્ઠાના મુહૂર્ત માટે **નારાયણ જોષી**ને બોલાવ્યા.

નારાયણ જોષીએ સં. ૧૮૮૨ના વૈશાખ સુદ ૧૩ શુક્રવારનું **મુહૂર્ત** આપ્યું. આથી ભગવાન શ્રીહરિએ વિચાર કર્યો કે, મુહૂર્ત વેગળું ગયું તેથી એટલા બધા દિવસ અહીં રોકાવું ઠીક નહીં. ભગવાન શ્રીહરિએ દરબાર પુંજાભાઈ આદિક ભક્તોને કહ્યું: “દરબાર! અમે એક-બે દિવસમાં ગઢપુર જઈશું અને પછી પ્રતિષ્ઠા ઉપર બે-ત્રણ દિવસ અગાઉથી આવીશું.”

પરંતુ પુંજાભાઈ આદિક ભક્તોનો તથા આત્માનંદ સ્વામી આદિક સંતોનો પણ આગ્રહ હતો ભગવાન શ્રીહરિ ધોલેરામાં જ રોકાય અને સૌને દર્શન-સમાગમનું સુખ આપે. શ્રીજીમહારાજે તેમની **વિનંતી** માન્ય કરી.

એવી વિનંતિ સુણી એહ ઠામ, રહ્યા ધવળપુરે સુખધામ;
વળતી કહ્યું વૃષકુળરાજે, ધોળેરાના જ મંદિર કાજે.
રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિયો જેહ, ગઢપુર માંહિ રાખી છે તેહ;
લેવા મોકલો બે અસવાર, સુણી અસ્વાર કીધા તેયાર.
કહ્યું મૂર્તિયો લે ઝટ આવો, ધર્મવંશીઓને તેડી લાવો;
દાદાખાચરને રૂડી રીતે, તેડી લાવો કુટુંબસહિતે.

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૪૯)

થોડા દિવસ બાદ શ્રીજીમહારાજે પુંજાભાઈને કહ્યું: “આપણા અહીંના મંદિર માટે રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિઓ ગઢપુરમાં રાખી છે, તો બે અસવારોને ગઢપુર મોકલો. ત્યાંથી તે મૂર્તિઓ ગાડામાં સારી રીતે ગોઠવી અહીં લઈ આવે.”

દરબાર પુંજાભાઈનો આગ્રહ હતો કે ધર્મકુળ પરિવાર અને દાદાખાચરનો પરિવાર પણ પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે ખાસ હાજર રહે - તેવી ભગવાન શ્રીહરિ આજ્ઞા આપે. પુંજાભાઈનો **પ્રેમભાવ** જોઈ શ્રીજીમહારાજે તે પ્રમાણે અસવાર સાથે કહેવરાવ્યું.

ભગવાન શ્રીહરિની **આજ્ઞાનુસાર** બે સવારો ગઢપુર જવા તરત

જ રવાના થયા.

થોડા દિવસમાં ગઢપુરથી **મૂર્તિઓ** આવી ગઈ. તે મૂર્તિઓ ત્યાં એક ઓરડામાં (હાલમાં અક્ષરઓરડી તરીકે ઓળખાતા સ્થાનમાં - જેનું સવિસ્તાર વર્ણન ‘ધોલેરા મંદિરમાં પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો - શ્રીજીમહારાજની બેઠક’ શીર્ષકમાં આપવા આવ્યું છે, ત્યાં) મૂકી. ભગવાન શ્રીહરિ મૂર્તિઓ જોવા પધાર્યા અને મૂર્તિઓ ઉપર હાથ ફેરવતાં કહ્યું: “મૂર્તિઓ બહુ સુંદર અને ચમત્કારી છે.”

મૂર્તિ લેવા જનાર અસવારોની સાથે ધર્મકુળ પરિવાર અને દાદાખાચરનો પરિવાર આવ્યો હતો. આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ અને આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજે ભગવાન શ્રીહરિના દર્શન કરી દંડવત પ્રણામ કર્યા.

દેખી રાજી થયા દીનનાથ, મૂક્યા બેચને મસ્તકે હાથ;
શિક્ષાપત્રીયો બે મંગાવી, આપી બેચને હેતે બોલાવી.
કહ્યું પાઠ તમે નિત્ય કરજો, એમાં છે લખ્યું એમ આચરજો;
જે જે શિષ્ય તમારા ગણાય, વરતાવજો તેને સદાય.

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૪૯)

ભગવાન શ્રીહરિએ બંને આચાર્યશ્રીને મસ્તકે હાથ મૂકીને બંનેને એક-એક **શિક્ષાપત્રી** આપી, નિત્ય પાઠ કરવા તેમજ તે પ્રમાણે આચરણ કરવા અને આશ્રિતજનોને તે પ્રમાણે વર્તાવવા **આજ્ઞા** કરી. એક શિક્ષાપત્રી દાદાખાચરને પણ આપી.

પ્રતિષ્ઠાનો સમય નજીક આવ્યો. ભગવાન શ્રીહરિએ દેશોદેશના હરિભક્તો ઉપર ધોલેરા મંદિરની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં પધારવા **કંકોગ્રીઓ** લખી મોકલાવી. પછી શ્રીજીમહારાજ મંદિરનું કામ ચાલતું હતું ત્યાં દરરોજ પાસે બેસી નિહાળતા હતા.

પ્રતિષ્ઠાના મુહૂર્તને થોડા દિવસ બાકી રહ્યા ત્યારે ભગવાન શ્રીહરિએ ઉમરેઠથી હરિપ્રસાદ (હરિભાઈ) શર્માને વેદોક્તવિધિ અનુસાર મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા કરાવવા માટે તેડાવ્યા. બીજા પણ ઘણા **વિપ્રો**ને તેડાવ્યા. કર્મકાંડી બ્રાહ્મણો પણ આવ્યા અને તે વેદોક્તવિધિમાં મદદ કરવામાં જોડાઈ ગયા. દેશોદેશથી સંતો અને હરિભક્તોના **સંઘ** પણ આવવા લાગ્યા.

વિપ્રવર્ધ હરિપ્રસાદ શર્માએ શાસ્ત્રોક્તવિધિ પ્રમાણે યજ્ઞકુંડ તૈયાર કરાવ્યા. વરૂણીમાં બ્રાહ્મણોને બેસારવાના હતા. તેમાં **દોલેરાવાસી** નાગજી દવે તથા તેમના ત્રણ પુત્રો - વીરજી, દેવેશ્વર અને ઘેલાભાઈ; **ગાંફ ગામના** વસ્તા રાવળ, ભાઈજીભાઈ, મેઘજીભાઈ, જગાભાઈ, પુંજાભાઈ, નાગજીભાઈ અને ગગાભાઈ વ્યાસ તેમજ પંડ્યા નાથજી હીરજી, ઓધવજી, પુરુષોત્તમ ઠાકર, બંને બેચરભાઈ વ્યાસ, દેવકૃષ્ણ તથા જગાભાઈ વ્યાસ, નારાયણજી શુક્લ, જગાભાઈ શુક્લ, આશારામ શુક્લ; તેમજ **પીપળીના** પંડ્યા લક્ષ્મીરામ, કેશવજી, માવજીભાઈ, જાની જીવણભાઈ, મહેતા ભાઈજીભાઈ; તથા ગામ **પચ્છમના** જાદવજી, હરજીવન, જેઠાભાઈ, ઓધવજી, રાજારામ;

ધોલેરા મંદિર નિર્માણ મહિમાગાથા ■

રોજકાના પુરાણી શિવશંકર, ગોવિંદરામ, ત્રવાડી જયશંકર, જગજીવન, ગંગા ભટ્ટ, પંડ્યા વસ્તાભાઈ, રાઘવજી, ભાણજીભાઈ, બેયરભાઈ, નારાયણજી, કૃષ્ણજી, પુરુષોત્તમ મહેતા; ખડોળના જોષી કૃષ્ણજી, હરિભાઈ, મેઘજી; ભડિયાદના પુરુષોત્તમ, મયારામ, જયશંકર, જાદવજી; ખરડના બેયર દવે તથા ભીમજી પંડ્યા; ચોકડીના રામેશ્વર, નારાયણ અધ્યારુ, નંદરામ મહેતા; અણિયાળીના જગજીવન, વજેરામ, નારાયણ, પુરુષોત્તમ, દામજીભાઈ, રાઘવજી; ઝીઝરાના હરિરામ તથા ભોળાદના હંસરાજ વગેરે બ્રાહ્મણ હરિભક્તોને ભગવાન શ્રીહરિએ વરૂણીમાં વર્ચ્યા.

વડતાલમાં જે રીતે શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી તે રીતે શ્રી મદનમોહનજી મહારાજની મૂર્તિઓનું વેદોક્તવિધિપૂર્વક પૂજન કરાવ્યું. અને બરાબર પ્રતિષ્ઠાના મુદૂર્ત પ્રમાણે સં. ૧૮૮૨ના વૈશાખ સુદ ૧૩ના દિવસે રાધા અને કૃષ્ણની મૂર્તિઓ મંદિરમાં પધરાવી. ભગવાન શ્રીહરિએ કૃષ્ણની મૂર્તિનું નામ 'મદનમોહન' રાખ્યું. અને પોતે આરતી ઉતારી.

તેમાં અદ્ભુત દેખાયું તેજ, જાણે શ્રીહરિ પ્રત્યક્ષ એ જ;
આરતી મહારાજે ઉતારી, સ્તુતિ સંતે મળીને ઉચ્ચારી.
(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૫૦)

ભગવાન શ્રીહરિની મૂર્તિમાંથી નીકળતો શીતળ શાંત પ્રકાશ મદનમોહનજી મહારાજની મૂર્તિમાં પ્રવેશ્યો. આકાશમાં દુર્દુભિ વાગ્યા, પુષ્પ વૃષ્ટિ થઈ. બંદૂકોના ધડાકા થયા અને ગર્જનાઓથી વાતાવરણ ગાજી ઊઠ્યું. આરતી પૂરી થયા બાદ સંતો-ભક્તોએ સ્તુતિ કરી. પુંજાભાઈ આદિક ભાલના ભક્તોએ ભેટ ધરી. પાંચસો રૂપિયા આપીને પુંજાબાપુએ ધજા ચડાવી ને સાતસો રૂપિયા આપીને ડોસા શેઠે કળશ ચડાવ્યો. પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું : “આ મદનમોહનજીની મૂર્તિ બહુ જ પ્રતાપી છે અને જે ભક્ત ભક્તિભાવથી તેનું પૂજન કરશે, તેના સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થશે. અહીં ધોલેરાધામમાં જે કોઈ જપ-તપ-વ્રત કરશે તે જનો સંસારરૂપી માયાથી પાર ઊતરશે. અમે અમદાવાદ, ભૂજ, વડતાલમાં મોટા-મોટા મંદિર બાંધીને અક્ષરધામરૂપ કર્યા છે તે જ પ્રમાણે આ ધોલેરા પણ મોટું તીર્થધામ ગણાશે. આ ધોલેરાધામનો મહિમા સર્વ ઠેકાણે બહુ વૃદ્ધિ પામશે.”

ત્યારપછી ભગવાન શ્રીહરિએ વિપ્રોને જમાડીને અપાન દાન-દક્ષિણા આપી, તેથી તે રાજી થયા. પછી સર્વ સંતો-બ્રહ્મચારી-પાર્ષદો અને હરિભક્તોને પણ જમાડ્યા. બીજે દિવસે નૃસિંહ ચતુર્દશીનો મોટો ઉત્સવ કર્યો. પૂનમને દિવસે સવારમાં પારણાં કરીને ભગવાન શ્રીહરિ સભામાં બિરાજમાન થયા અને અદ્ભુતાનંદ સ્વામી તથા નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને મંદિરનું અધુરું રહેલું કામ પૂરું કરવાની આજ્ઞા

આપી. આવી રીતે ધોલેરામાં જયજયકાર કરી ભગવાન શ્રીહરિ ગઢપુર પધાર્યા.

ધોલેરા માંહિ ધર્મકુમાર, કર્યો એ રીતે જયજયકાર.
ધન્ય ધોલેરાનાં હરિજન, જેણે અરપિયાં તન મન ધન;
ધન્ય ધન્ય તે ધોલેરા ધામ, કરી લીલા ઘણી ધનશ્યામ.
(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૫૦)

ભાલપ્રદેશ વેરાન, ઉજજડ અને નિરસ પ્રદેશ. ભાલને માટે કહેવત હતી કે, ‘કપાળમાં વાળ નહિ અને ભાલમાં ઝાડ નહિ.’ સુકો પ્રાંત, ખારી જમીન, વરસાદ ઓછો, સિંચાઈની કોઈ સુવિધા નહીં. ધોલેરામાં શ્રીજીસમકાલીન હરિભક્તો નહિવત. જેથી ઠાકોરજીને જમાડવાની પણ ચિંતા રહેતી. પરંતુ સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી લખે છે :

જેહ દિનથી બેઠી એ મૂર્તિ રે, તેહ દિનથી થયું સુખ અતિ રે.
શે'રમાં પણ થયો સમાસ રે, દેશપ્રદેશી વસ્થા કરી વાસ રે;
જિયાં હતાં વાંસડાના ઘર રે, તિયાં થઈ હવેલિયો સુંદર રે.
તે તો મદનમોહન પ્રતાપ રે, સહુ સુખિયાં થયાં છે આપ રે;
તે તો જાણે છે પોતાના જન રે, બીજાને તો મનાયે નહિ મન રે.
(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : પ્ર.૬૯)

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે ધોલેરામાં મંદિર બંધાવીને શ્રીમદનમોહનજી મહારાજ પધારાવ્યા ત્યારથી આ ભાલપ્રદેશમાં લીલાલહેર થયા. સંતોના વિચરણથી આ પ્રદેશ સત્સંગ પણ સારો થયો. જ્યાં વાંસના ઘર હતા ત્યાં આજે સુંદર હવેલી થઈ ગઈ છે. આ બધું સુખ શ્રી મદનમોહનજી મહારાજના પ્રતાપે થયું છે. જેમ માનવશરીરમાં ભાલ શોભે છે તેમ આજે આ ભાલપ્રદેશ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં શિરમોડ સ્થાનપ્રાપ્ત કર્યું છે.

તો ચાલો... આપણે ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના પદારવિંદથી ૩૦થી વધુ વખત પાવન થયેલાં ધોલેરા અને ભાલપ્રદેશ વિસ્તારનાં અનેક સ્થાનો જે સુરક્ષિત છે. તેમજ ભગવાન શ્રીહરિએ અનેક દિવ્ય લીલાચરિત્રો કરી અદ્ભુત ઐશ્વર્યપ્રતાપ દેખાડ્યો છે એ તમામ તીર્થસ્થાનોના શાસ્ત્રોક્ત સંદર્ભોથી પ્રમાણિત કરેલા અને વડતાલ શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી, સરધારનિવાસી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે સંકલિત કરાયેલા આ ‘ચિંતન વિશેષાંક’ના માધ્યમથી ધન્યભાગી ઘરા ધોલેરા તથા ભાલપ્રદેશના દિવ્ય પ્રસંગો અને ઇતિહાસને ક્રમશઃ માણીએ.

શ્રી ધોલેરાધામ તીર્થ દર્શનયાત્રા

શ્રી મદનમોહનજી મહારાજ - ધોલેરા

શ્રી મદનમોહનજી મહારાજ

પણ જાણે અજાણે જે જન રે, કરશે મદનમોહનનાં દર્શન રે;
તે તો આ લોક પરલોક માંદી રે, મોટા સુખને પામે સદાઈ રે.

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : પ્ર. ૩૬)

‘ત્રયોદશ્યાં યથાશાસ્ત્રં કૃષ્ણં મદનમોહનમ્ ।
રાઘવ્યા સહિતં તત્ર હરિરસ્થાપયત્તતઃ ॥’

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૪/૪૫/૩૦)

ભગવાન શ્રીહરિએ ગઢપુરમાં રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિ તૈયાર કરાવીને સં. ૧૮૮૨, વૈશાખ સુદ - ૧૩, તા. ૧૯-૫-૧૮૮૬ શુક્રવારના રોજ ધોલેરામાં મધ્યશિખરમાં શ્રી મદનમોહનજી સ્વરૂપે બાથમાં લઈ સિંહાસનમાં પધરાવી શાસ્ત્રોક્ત વેદોક્તવિધિ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા કરી આરતી ઉતારી હતી. સ્વયં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ શ્રી મદનમોહનજી મહારાજનો મહિમા કહેતાં કહે છે :

મદનમોહનની જે મૂર્તિ રે, તે તો સુંદર શોભે છે અતિ રે;
જે જે નીરખે નયણાં ભરી રે, તેનું મન ચિત્ત લિયે હરી રે.
એવી મૂર્તિયો છે અતિ સારી રે, પ્રતિપક્ષીને પણ લાગે ધ્યારી રે;
મદનનું પણ મોઢે મન રે, ત્યારે બીજા ન મોઢે કેમ જન રે.

શોભાસાગર સુખની ખાણી રે, છબી જાતી નથી જો વખાણી રે;
જોઈ જોઈ જન મન લોભે રે, એવા મદનમોહન શોભે રે.
મૂર્તિ બેસારી સારી સુંદર રે, અતિ શોભિત મહા મનોહર રે;
નિજભક્તની પૂરવા આશ રે, મૂર્તિ બેસારી ધોલેરે વાસ રે.
જેણે જેણે જોયા નયણે નાથ રે, વળી પાથે લાગ્યા જોડી હાથ રે;
તેનાં સરી ગયાં સર્વે કામ રે, વળી પામશે પરમ ધામ રે.’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : પ્ર. ૩૫)

ભગવાન શ્રીહરિ કહે : “આ મદનમોહનજી મૂર્તિ મદનને એટલે કે સ્વયં કામદેવને પણ મોહ પમાડે એવી છે તો બીજાને કેમ ન પમાડે ? અમને તો મદનમોહનજીની મૂર્તિ અતિપ્રિય લાગે છે. જેણે જેણે આ મૂર્તિના દર્શન કર્યાં તેના સર્વે કામ પૂર્ણ થશે અને અમારા અક્ષરધામના અધિકારી પણ થશે.”

પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્યપ્રવર શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રી ‘શ્રીહરિલીલામૃત’ ગ્રંથમાં લખે છે : ‘રૂપ મદનમોહન જાણો માત્ર, પૂજવાથી આશા પુરનારું; ધોળેરા પણ છે મુજ ધામ, જન જાત્રા કરે એહ ઠામ.’ (શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૫૧/૩૬)

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ મદનમોહન સ્વરૂપે ભાલપ્રદેશ અને દર્શન કરનાર સૌ કોઈ ભક્તોને સુખ, સમૃદ્ધિ, સંપત્તિ, વૈભવ, ધનધાન્ય, પુત્ર-પરિવાર, વિદ્યા, બળ, બુદ્ધિ, રિદ્ધિ-સિદ્ધિ વગેરે તમામ મનોવાંછિત ફળને આપે છે.

શ્રીજીમહારાજ કહે : “આ મદનમોહનજી સ્વરૂપે અમે કાયમને માટે છીએ એમ માની જે ભક્ત દર્શન કરશે, સેવા કરશે તેના સર્વે મનોરથ અમે આ મદનમોહનજીમાં રહી પૂર્ણ કરીશું.”

નિયમેન કરિષ્યન્તિ પ્રત્યહં યેઽસ્ય દર્શનમ્ ।
તે પ્રાપ્સ્યન્તિ જના નૂનં ભુક્તિ મુક્તિ ચ વાચ્છિતામ્ ॥
સેવનાદસ્ય પુત્રાર્થી પુત્રં પ્રાપ્સ્યન્તિ નિશ્ચિતમ્ ।
ધનં ધનાર્થી વિદ્યાર્થી વિદ્યાં કામં ચ કામુકઃ ॥
એતસ્યારાધનાદિચ્છા સર્વા પૂર્ણા ભવિષ્યન્તિ ।
નિષ્કામાઃ સેવનાદસ્ય તરિષ્યન્તિ ભવામ્બુધિમ્ ॥

જે જનો દરરોજ નિયમથી દર્શન કરશે, તે જનો ઈચ્છિત ભક્તિ અને મુક્તિ પામશે જ. આ દેવોની શ્રદ્ધાપૂર્વક સેવા કરવાથી પુત્રાર્થી પુત્ર, ધનાર્થી ધન, વિદ્યાર્થી વિદ્યા, કામનાવાળો તેના કામને જરૂર પામશે. આ મદનમોહનજી મહારાજની આરાધનાથી સર્વે ઈચ્છાઓ પૂર્ણ થશે. નિષ્કામી ભક્તો સંસારરૂપી સમુદ્ર તરી જશે.

શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ

એકસમયે શ્રીજીમહારાજે ગઢપુરમાં શ્રી ગોપીનાથજીના મંદિરમાં જ્યાં સુખશૈયા છે તે ઓરડામાં ઢોલિયા ઉપર બેઠા હતા. એક પાર્ષદને મોકલીને આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ તથા આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજને બોલાવ્યા. ભગવાન શ્રીહરિના સમાચાર મળતા જ બંને આચાર્યશ્રીઓ શ્રીજીમહારાજની સમક્ષ આવ્યા. ગોપાળાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી તથા પુંજા શેઠને પણ બોલાવ્યા. તેથી તેઓ પણ શ્રીજીમહારાજની સમીપે આવીને વંદન કરીને સહુ બેઠા.

ભગવાન શ્રીહરિએ સૌને સંબોધીને કહ્યું :- “હે રઘુવીરજી ! હે અયોધ્યાપ્રસાદજી ! તમે બંને આ સત્સંગના સ્થાન છો, માટે તમારા બંનેના ખભા ઉપર આ સત્સંગનો ભાર અમે મૂક્યો છે. તમારામાં અમે સદ્ગુરુના તમામ લક્ષણો જાણ્યા છે. માટે તમને બંનેને અમોએ અમારી ગાદી ઉપર આરુઢ કર્યા છે. તેથી વિષમ દેશકાળમાં પણ તમો ધીરજ મૂકશો નહિ. સત્સંગમાં અનેક વિઘ્નો આવશે. તમારાથી અમે જરાપણ વેગળા નથી રહેતા, માટે અમને સદાય પાસે જાણીને સત્સંગના કાર્યો કરજો. તમો ધીરજ છોડશો નહિ, કારણ કે તમારા આધારે સૌ સત્સંગીઓ સુખથી અમારું ભજન કરે છે.”

ભગવાન શ્રીહરિના વચનો સાંભળીને બંને આચાર્યશ્રીઓ તથા

સદ્ગુરુ સંતો વિસ્મય પામીને વિચારવા લાગ્યા કે, શ્રીજીમહારાજ આજે આવું કેમ બોલે છે ?

શ્રીજીમહારાજ ફરી કહેવા લાગ્યા :

ઈચ્છો મુજને જો કરવા પ્રસન્ન, તમે તો માનો મારું વચન;
વળી એમ બોલ્યા નરવીર, તમે સાંભળો હે રઘુવીર.
પ્રતિમા ગોપીનાથની જેહ, જાણો મારું સ્વરૂપ છે તેહ;
તોય પ્રગટનું ધરવાને ધ્યાન, ધાતુનું રૂપ મુજ સમાન.
ગોપીનાથ પાસે પૂર્વ ઠામે, સ્થાપજો હરિકૃષ્ણને નામે;
જૂનાગઢ તથા મંદિરમાંય, પધરાવજો તે મૂર્તિ ત્યાંય.
દેવ રાધારમણ તણિ પાસે, સ્થાપજો પ્રતિમા તે હુલાસે;
તેમ ધોળેરામાં પણ કોડે, દેવ મદનમોહન તણિ જોડે.

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૧૦/૩)

“રઘુવીરજી ! સાંભળો તમે મારી પ્રસન્નતામાં જ તમારું શ્રેય માનો છો, તેથી અમારી તમને આજ્ઞા છે કે જેવી રીતે તમોએ વડતાલમાં રણછોડરાયની સ્થાપના કરી તેવી જ રીતે ગઢપુરમાં અમોએ ગોપીનાથજી મહારાજની સ્થાપના કરી છે તે અમારું જ સ્વરૂપ છે. પરંતુ અમારી દૃઢ ઉપાસનાવાળા ભક્તોને પ્રગટ મૂર્તિનું ધ્યાન કરવા માટે ગોપીનાથજી મહારાજની મૂર્તિની પૂર્વ દિશામાં અમારું હરિકૃષ્ણ સ્વરૂપ ધાતુમાંથી બનાવરાવી પધરાવજો. તેમજ જૂનાગઢમાં પણ રાધારમણ દેવની બાજુમાં અમારું હરિકૃષ્ણ સ્વરૂપ પધરાવજો. અને ધોલેરામાં પણ મદનમોહનજી મહારાજની પાસે અમારું હરિકૃષ્ણ સ્વરૂપ પધરાવજો.

આમ, શ્રીજીમહારાજે સ્વયં પોતાના પુત્ર આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજને પોતાની સર્વોપરી સર્વોપાસ્ય ધ્યેયમૂર્તિ શ્રી હરિકૃષ્ણ સ્વરૂપની સ્થાપના કરવાની આજ્ઞા આપી હતી. અને શ્રીજીમહારાજની એ જ આજ્ઞા અનુસાર આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજશ્રીએ સૌપ્રથમ સં. ૧૮૮૮ના મહા સુદ - ૫ (વસંતપંચમી)ને દિવસે ધોલેરામાં શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિની સ્થાપના કરીને ઉત્સવ કર્યો હતો : ‘મૂરતી હરિકૃષ્ણની થાપી, રૂપ પ્રગટ પ્રભુનું પ્રતાપી; સંત વિપ્ર જમાડ્યા તે સ્થાન, હિજને દિધાં દક્ષિણાદાન.’

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૧૦/૧૪)

શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ

હાલમાં મંદિરના પૂર્વ શિખરમાં કાષ્ઠમંડિત શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ બિરાજમાન છે. ધોલેરા નિવાસી સંતો દ્વારા જાણેલા ઇતિહાસ પ્રમાણે આ ઘનશ્યામ મહારાજની મૂર્તિ નંદસંતોએ સભામંડપમાં ધ્યાનાર્થે સ્થાપિત કરી હતી. ત્યારબાદ આજથી ૧૨૫ વર્ષ પૂર્વે મુખ્યમંદિરમાં પધરાવવામાં આવ્યા છે. કોઈ ચોક્કસ તિથિ કે ઇતિહાસ જાણવા મળ્યો નથી.

ઈ.સ. ૧૯૪૦માં શ્રી મદનમોહનજી મહારાજ આદિ દેવોની પૂજારી તરીકે પૂ. સ.ગુ. બ્રહ્મચારી શ્રી વિષ્ણુપ્રિયાનંદજીના મંડળની નિમણૂક થઈ હતી. આ મંડળમાં બ્રહ્મચારી બાલકૃષ્ણાનંદજી, બ્રહ્મચારી પવિત્રાનંદજી, બ્રહ્મચારી ઘનશ્યામાનંદજી વગેરે બ્રહ્મચારીઓ હતા. આ મંડળ સાથે રોજકા ગામનો એક બ્રાહ્મણ સત્સંગી યુવાન પણ સેવામાં હતો. એ જમાનામાં હજુ મંદિરમાં લાઈટ આવી નહોતી એટલે રાત્રિના સમયે નિજમંદિર તથા અન્ય જગ્યાએ ફાનસનો જ ઉપયોગ થતો હતો. મંદિર નાનું પણ કુદરતી સૌંદર્યથી ભરપૂર અને સંતો-પાર્શ્વદોથી ભર્યું ભર્યું રહેતું હતું. આજુબાજુના ગામડાઓના હરિભક્તો દેવદર્શન-કથાવાર્તા અને સંતસમાગમનો અનરો લાભ લેતા.

આ અરસામાં મંગળા દર્શન માટે બ્રહ્મચારી પૂજારી પ્રાતઃકાળમાં ઊઠી વહેલા પાંચેક વાગ્યાના સુમારે મંદિરનાં દ્વાર ખોલી ઠાકોરજીની સેવા વગેરે કરી દીવાબતીઓથી મંદિર ઝળહળતું કરતા. એકવખત બ્રહ્મચારીજી સવારે પાંચેક વાગે શ્રી મદનમોહનજી મહારાજની સેવાપૂજા અને મંગળા આરતી માટે ફાનસવાળા સેવકને લઈને ગયા હતા. જ્યાં મંદિરના દ્વાર ખોલ્યા ત્યાં અચાનક સુસવાટાભેર પવન લાગવાથી ફાનસ ઓલવાઈ જતા ઘનઘોર અંધારું થઈ ગયું. ફાનસ ચાલું કરવા જાય તો વાર લાગે અને સેવામાં મોડું થાય એટલે બ્રહ્મચારીજીને ચિંતા થવા લાગી. ત્યાંજ શ્રી મદનમોહનજી મહારાજ ટુંકસમયમાં પોતાની બાજુમાં પ્રસ્થાપિત થયેલા શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજને કહે : “પ્રભુ! અજવાળું કરો, નહિ તો સેવામાં મોડું થશે.” ત્યાં તો શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજના સ્વરૂપમાંથી દિવ્ય પ્રકાશ નીકળ્યો. આ દર્શનથી બ્રહ્મચારી અત્યંત આનંદિત થઈ ગયા. મંદિરના બધા જ દ્વાર ખોલી પૂજા-સેવાની સઘળી ક્રિયાઓ કરી સમયસર મંગળા આરતીના દર્શન સૌને કરાવ્યાં.

શ્રી હનુમાનજી - શ્રી ગણપતિજી

આ બંને મૂર્તિઓ ભગવાન શ્રીહરિએ પોતે શ્રી મદનમોહનજી મહારાજની પ્રતિષ્ઠા સમયે મંદિરમાં પધરાવી છે. તેથી આ શ્રી હનુમાનજી તથા શ્રી ગણપતિજીની મૂર્તિઓ શ્રીજીમહારાજના યોગથી પ્રાસાદિક બનેલ છે.

ધોલેરા મંદિરમાં પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો

શ્રીજીમહારાજની બેઠક (અક્ષર ઓરડી)

આ બેઠક સ્થાન મંદિરથી પશ્ચિમ ભાગમાં આવેલું છે. ભગવાન શ્રીહરિ જ્યારે ધોલેરા પધારતા ત્યારે આ સ્થાને સંતોહરિભક્તોની સભા કરીને બિરાજમાન થતા હતા.

હતો ઓરડો ઉત્તમ ત્યાંચ, મૂકી મૂર્તિયો લાવી તે માંચ;
મૂર્તિ જોવા આવ્યા મુનિનાથ, હેતે ફેરવ્યો ઉપર હાથ.
રાજુ થે બોલ્યા વિશ્વપિહારી, મૂર્તિ છે ઘણી ચમતકારી;
વધશે એનો પ્રોટ પ્રતાપ, કીધે દર્શન ટળશે પાપ.

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૫૦/૬-૭)

ધોલેરા મંદિરની પ્રતિષ્ઠા પૂર્વે ગઢપુરથી લાવેલી રાધા સહિત શ્રી મદનમોહનજી મહારાજની મૂર્તિઓને આ સ્થાને એક ઓરડો હતો તેમાં રાખવામાં આવી હતી. શ્રીજીમહારાજ સ્વયં મૂર્તિઓ જોવા પધાર્યા અને મૂર્તિઓ ઉપર પોતાનો હાથ ફેરવતાં કહ્યું : “મૂર્તિઓ બહુ સુંદર અને ચમતકારી છે. દિવસે દિવસે આ મૂર્તિનો પ્રતાપ વધતો જશે અને જે જે કોઈ દર્શન કરશે તેના પાપને ટાળશે.”

સમય જતાં ગાંડ ગામના દેવકૃષ્ણ વ્યાસે આ ઓરડાની આજુબાજુની જગ્યા તેના માલિક પાસેથી રૂપિયા ૩૫૦૦૦ હજારમાં ખરીદીને આ સ્થાને સુંદર કલાત્મક છત્રીનું નિર્માણકાર્ય કરાવી ભગવાન શ્રીહરિના ચરણારવિંદ પધારાયા હતા. જેની નોંધ લેતા પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્યપ્રવર શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રી ‘શ્રીહરિલીલામૃત’ ગ્રંથમાં લખે છે : ‘ગાંડના દેવકૃષ્ણજી વ્યાસે,

હાલ છત્રી કરાવેલી ભાસે.’ (શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૫૦/૫)

હાલમાં જ આ બેઠક સ્થાન ઉપર નૂતન કલાત્મક ‘અક્ષર ઓરડી’ નામે દર્શનીય સ્થાન સુંદર રીતે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. જેમાં ધોલેરા મંદિરમાં સંગ્રહિત શ્રીજીમહારાજની પ્રાસાદિક તમામ વસ્તુઓ જેને અમૂલ્ય અને અલૌકિક કહેવાય; તે દર્શનાર્થે રાખવામાં આવેલ છે.

નિર્માણ ઇતિહાસ

ભગવાન શ્રીહરિએ વડતાલમાં નિવાસ કરીને સં. ૧૮૮૨ મહા સુદ - ૫ (વસંતપંચમી)એ સંપ્રદાયના બંધારણ રૂપ શિક્ષાપત્રીનું લેખનકાર્ય કર્યું. પછી વડતાલથી અમદાવાદ પધારી ત્યાં પુષ્પદોલોત્સવ ધામધૂમપૂર્વક કરી જેતલપુરથી થઈને કમિયાળા પધાર્યા. ત્યારે સેંસો વણાર, હકીભાઈ, નથુ ગઢવી, ખીમરાજભાઈ, મોડભાઈ તથા જીજીબા વગેરે ભક્તોએ ભવ્ય સ્વાગત કર્યું. રામનવમીનો ભવ્ય ઉત્સવ કર્યો. આ સમયેયામાં ધોલેરાથી ભાયાત્માનંદ સ્વામી, નિષ્કુળાનંદ સ્વામી, અદ્ભુતાનંદ સ્વામી, શ્રીધરાનંદ સ્વામી, શ્રી ત્યાગાનંદ સ્વામી વગેરે સંતો તથા દરબાર પુંજાભાઈ, અજુબા, ફૂલીબા વગેરે સ્ત્રીભક્તો ભગવાન શ્રીહરિના દર્શને આવ્યા હતા. મહારાજે સૌને કુશળ સમાચાર અને મંદિર નિર્માણના સમાચાર પણ પૂછ્યા. ત્યારે સંતો-ભક્તોએ કહ્યું : “મહારાજ! મંદિરનું કામ પૂર્ણ થવામાં છે, માટે આપ પધારી દેવોની પ્રતિષ્ઠા કરો.”

ઘોલેરા મંદિરમાં પ્રાસાદિક્ તીર્થસ્થાનો ■

ભગવાન શ્રીહરિ કમિયાળાથી **દોલેરા** પધાર્યા. દેવ પ્રતિષ્ઠાનું મુહૂર્ત જોવડાવ્યું. વૈશાખ સુદ - ૧૩નું મુહૂર્ત આવ્યું. જેને હજુ ૨૮ દિવસની વાર હતી. શ્રીજમહારાજે વિચાર કર્યો કે, ભાલદેશમાં પાણીની તાણ છે, તેથી અહીં હજારો સંતો-હરિભક્તો આવે તો પાણીની મુશ્કેલી થાય. માટે અત્યારે ગઢડા જઈએ. ઉત્સવ વખતે આવીશું. સૌએ રોકાવા વિનંતિ કરી. પુંજાભાઈ દરબારે દરબારગઢમાં ઉતારાની વાત કરી. પરંતુ ભગવાન **શ્રીહરિ** કહે : “અમે તો સંતો સાથે રહીશું.” પછી વાંસની રજોટવાળી **ઓરડી**માં સ્વયં ભગવાન શ્રીહરિ ૨૮ દિવસ રહી, કથા-કીર્તન-ધર્મોપદેશ કર્યા સ્નાનાદિક ક્રિયા કરી સૌને જમાડયા પોતે થાળ જમ્યા અને પોઢ્યા. આમ પ્રગટ ભગવાનનો યોગ થતા સાધારણ ઓરડી ‘**અક્ષર ઓરડી**’ થઈ.

ભગવાન શ્રીહરિએ સં. ૧૮૮૨ વૈશાખ સુદ ૧૩ના દિવસે શ્રી મદનમોહનજી મહારાજની સ્થાપના કરી આરતી ઉતારી ધોલેરાના ખૂબ મહિમા કહ્યો. વળતે દિવસે નૃસિંહ જયંતીનો ઉત્સવ કરી ગઢપુર પધાર્યા.

મંદિરમાં મૂર્તિ સ્થાપના પછી ધોલેરામાં સંતોના નિવાસ માટે **ધર્મશાળા**નું નિર્માણકાર્ય ચાલુ થયું, જે પૂર્ણ થતાં સંતો ધર્મશાળામાં રહેતા. ભગવાન શ્રીહરિના સ્વધામગમન બાદ વાવાઝોડામાં ભગવાન શ્રીહરિ જ્યાં ૨૮ દિવસ સુધી રહ્યા હતા એ ‘અક્ષર ઓરડી’

પડી ગઈ. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને જ્યારે જ્યારે મહારાજની સ્મૃતિ થઈ આવે ત્યારે આ બેઠકે (અક્ષરઓરડી)એ આવી ધ્યાન કરતા.

પ્રબોધિની અકાદશીએ શ્રીજીમહારાજે સ્વામીને દર્શન આપી આ જગ્યાએ ભવ્ય બેઠકનું નિર્માણ કરવાની આજ્ઞા કરી. ભગવાન શ્રીહરિની ઈચ્છાથી એ વખતે ગાંફ ગામના રાજા રાયસિંહજીના દીવાન પરમભક્ત દેવકૃષ્ણ વ્યાસ સ્વામીના દર્શન આવ્યા. સ્વામીએ સર્વે હકીકત કહી. તેઓએ શ્રીજીમહારાજ અને સ્વામીનું વચન શિરે ધારણ કર્યું. એ વખતે આજુબાજુની જમીન ૩૨૦૦૦ હજારમાં ખરીદીને કુલ ૫૫૦૦૦ હજાર રૂપિયાના ખર્ચે આ બેઠકનું તેઓએ નિર્માણ કરાવ્યું હતું. પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્યપ્રવર શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રીના વરદ્ હસ્તે ભગવાન શ્રીહરિના ચરણારવિંદ પધરાવી ભવ્ય પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ કર્યો હતો. જેનું વર્ણન ‘શ્રી ઉન્મત્તગંગા માહાત્મ્ય’ ગ્રંથના અધ્યાય ૬ થી ૯માં સુધી સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે.

હાલ આ બેઠક સ્થાન દરિયાઈ ખારી હવા અને ભૂકંપ જેવા હોનારતોને લીધે ખૂબ નુકસાન અને જર્જરિત થતાં ધોલેરા મંદિર દ્વારા પૂ. કોઠારી સ્વામીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે **જીર્ણોદ્ધાર** કરી નયનરમ્ય કલાત્મક નકશીકામયુક્ત પથ્થરમાં ‘અક્ષર ઓરડી’નું **નિર્માણકાર્ય** થયું. જેમાં ભગવાન શ્રીહરિના સાક્ષાત્ અંગસ્પર્શની પ્રાસાદિક **વસ્તુઓ** દર્શનાર્થે રાખવામાં આવી છે.

દર્શનીય પ્રાસાદિક વસ્તુઓ

ધોલેરા મંદિરમાં પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો ■

ધોલેરા મંદિરમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની પ્રાસાદિક વસ્તુઓ હાલમાં નિર્માણ પામેલ નૂતન ‘અક્ષર ઓરડી’માં સંગ્રહાલય (મ્યુઝિયમ) બનાવી તેમાં દર્શનાર્થે રાખવામાં આવેલ છે. આ તમામ પ્રાસાદિક વસ્તુઓનાં દર્શનમાત્રથી અંતરમાં અપૂર્વ શાંતિ અનુભવ થાય છે. આ સંગ્રહાલયમાં તેમજ આસપાસમાં નીચે પ્રમાણે પ્રાસાદિક વસ્તુઓ સંગ્રહિત છે.

(૧) દરબાર શ્રી પુંજભાઈએ ભગવાન શ્રીહરિને ભેટમાં આપેલ રમણીય ટાલ. (૨) ત્રાંબાકુંડી - જ્યારે જ્યારે ભગવાન શ્રીહરિ ધોલેરા પધારતા ત્યારે આ ત્રાંબાકુંડીમાં જળ ભરી સ્નાન કરતા. (૩) પથ્થર - જેના ઉપર બેસી એક મહિના સુધી ભગવાન શ્રીહરિએ સ્નાન કર્યું હતું. (૪) ભગવાન શ્રીહરિ જે ઢોલિયા ઉપર બેસી ધોલેરા મંદિર બનાવવાનો સંકલ્પ કર્યો તે ઢોલિયો. (૫) સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ બનાવેલ કલાત્મક નંદીચર. (૬) લાકડાની કોતરણીવાળી કઠોડી. (૭) કલાત્મક નકશીકામ યુક્ત દ્વાર તથા સ.ગુ. શ્રી વ્યાપકાનંદ સ્વામીનો પ્રસાદીનો ખડિયો, ભગવાન શ્રીહરિ બેઠા હોય તે ગોદડીઓ, વસ્ત્રો, છત્ર, બાજરો તથા ચરણારવિંદોની જોડ.

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને ભગવાન શ્રીહરિ દ્વારા રાજપાડ્યે પ્રાપ્ત થયેલ અદ્વિતીય ભેટ એટલે કે એક જ ચાદર ઉપર ૧૮ જોડી ચરણારવિંદ

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ પોતાના કલા-કૌશલ્ય દ્વારા ધોલેરા મંદિરનું નિર્માણકાર્ય કર્યું. કેવળ છાશ-રોટલો એકવાર જમતા અને રાત્રિ-દિવસ મંદિરનું કાર્ય કરતા હતા. જેથી સ્વામીનું શરીર પણ દૂબળું થઈ ગયું હતું. સ્વામી દ્વારા થયેલ મંદિર સેવાથી અતિ પ્રસન્ન થઈ ભગવાન શ્રીહરિએ એક જ ચાદર ઉપર ૧૮ જોડી ચરણારવિંદની છાપ પાડી આપી હતી. જેનાં દર્શન નૂતન પ્રાસાદિક સંગ્રહાલયમાં થાય છે.

લીલાપ્રસંગ

ભગવાન શ્રીહરિ ધોલેરામાં પોતાના સ્વરૂપોની પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરી સંતો-હરિભક્તો સાથે કારિયાણી થઈ ગઢપુર પધાર્યા. ધોલેરામાં મંદિર થોડુંઘણું બાંધકામ બાકી હતું, તેથી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી તથા અદ્ભુતાનંદ સ્વામીને મંદિરનું કામ પૂર્ણ કરવાની જવાબદારી સોંપી હતી.

એકવખત શ્રીજીમહારાજ સંતો-હરિભક્તોના સંઘ સહિત વડતાલ જતા હતા. વાગડ થઈ આગળ જતા સૌને ધોલેરા જવાનું કહ્યું તેથી સૌએ ધોલેરા તરફ પ્રયાણ કર્યું. ધોલેરામાં ભગવાન શ્રીહરિ કથાવાર્તા કરી રાત્રિનિવાસ કર્યો. દરબાર પુંજભાઈ અને હરિભક્તોને મળી કુશળ સમાચાર પૂછી મંદિર બાંધકામની પણ પૃચ્છા કરી. ત્યારે પુંજભાઈએ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની કલા-કૌશલ્યતા અને અથાગ પરિશ્રમથી મંદિરનું કામ સુંદર રીતે પૂર્ણ થયું છે તે જણાવ્યું. સવારમાં નિત્યનિયમથી પરવારી શ્રીજીમહારાજ મંદિર જોવા પધાર્યા. સાથે નિષ્કુળાનંદ સ્વામી વગેરે સંતો-હરિભક્તો હતા. મંદિરનું કાર્ય જોઈ ભગવાન શ્રીહરિ સ્વામી ઉપર અતિ પ્રસન્ન થયા અને કંઈક માંગવા કહ્યું. ત્યારે સ્વામી કહે : “મહારાજ ! મારે કંઈ જોઈતું નથી.” મહારાજે હઠ પકડી ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું : “આપનાથી કંઈ વિશેષ હોય તો આપો !”

શ્રીજીમહારાજ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની નિષ્ઠા અને નિર્માનીપણું તેમજ નિઃસ્પૃહપણાથી ખૂબ પ્રસન્ન થયા અને કહ્યું : “સ્વામી ! આજ દિવસ સુધી કોઈને ન આપી હોય તેવી ભેટ તમને આપવી છે.” એમ કહી એક ચાદર અને કંકુ મંગાવ્યું. ચાદરને નીચે પથરાવી કંકુમાં ચરણ બોળી ચાદર ઉપર ભગવાન શ્રીહરિએ મોજથી નાચતા થકા આડાઅવળી ૧૮ જોડી ચરણારવિંદની છાપ અંકિત કરી દીધી.

સંપ્રદાયમાં અન્ય સ્થાનોમાં ભગવાન શ્રીહરિના ચરણારવિંદોની છાપની એક યા એકથી વધુ જોડ કંકુના કે ચંદન રંગની છાપના દર્શન થાય છે. પરંતુ ધોલેરામાં ભગવાન શ્રીહરિ નૃત્ય કરતા હોય તેવી એકી સાથે ૧૮ જોડી ચરણારવિંદના દર્શન થાય છે. જે સંપ્રદાયમાં અદ્વિતીય છે. આવી અજોડ, અદ્ભુત અને અવર્ણનીય ચરણારવિંદની ચાદરની દુર્લભ પ્રાપ્તિ સંપ્રદાયના અન્ય મુખ્ય તીર્થસ્થાનોમાં પણ નહિ હોય !

ઘોલેરા મંદિરમાં પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો ■

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી દ્વારા નિર્મિત મંદિરના મુખ્ય દ્વાર પર શોભતી હાથી મુખાકૃતિ કમાન

ઘોલેરા મંદિરના મુખ્યદ્વાર પર શોભતી કલાત્મક નકશીકામ ચુક્ત હાથી મુખાકૃતિ કમાન એટલે સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની કલાના અદ્ભુત દર્શન. એ કમાન એટલે એક વૈરાગ્યમૂર્તિ સંત અને એક ઉત્તમ હરિભક્તના પ્રભુપ્રેમનું પ્રતીક.

ગાંફ ગામના ઠાકોર સાહેબ મનુભા બાપુ સ્વામીના શિષ્ય હતા. બાપુના આગ્રહને વશ થઈ સ્વામી તેમના ઘરે ઠાકોરજી સાથે પધરામણી કરવા પધાર્યા હતા. ઠાકોરજીની આરતી કરી સ્વામીનું સ્વાગત-પૂજન બાપુએ ખૂબજ ભક્તિભાવપૂર્વક કર્યું.

પછી સ્વામી સાથે વાત કરતા ઠાકોર સાહેબ કહે : “સ્વામી ! આપ શ્રીજીમહારાજને રાજી કરવા ઘોલેરા મંદિર નિર્માણ કરો છો. મને ખબર છે કે આપ આપના શરીરની પણ પરવા કરતા નથી. જો આપ આટલું કરતા હોય તો મંદિર નિર્માણમાં જે ધન જોઈએ તે મારું જ વાપરો. લ્યો આ સોનમહોરો.”

ઠાકોર સાહેબનો ઘોલેરા મંદિર પ્રત્યેનો ભાવ જોઈ સ્વામી કહે : “બાપુ ! અમારે ધન નહિ પણ બીજું જોઈએ છે.”

ત્યારે બાપુ કહે : “અરે સ્વામી ! જે માંગો તે આપું.”

ઘરના આંગણામાં પડેલ એક મોટા પથ્થર તરફ દૃષ્ટિ કરીને સ્વામી બોલ્યા : “પેલો પથ્થર જોઈએ છે.”

“પણ સ્વામી ! એ પથ્થરનું શું કરશો ?” બાપુએ પૂછ્યું.

ત્યારે સ્વામી કહે : “બાપુ ! તમારો પ્રભુપ્રેમ જોઈ થયું કે તમારા ભક્તિભાવને કાયમ ભક્તો યાદ કરે એટલે એ પથ્થરની કલાત્મક

સુંદર કમાન બનાવી મંદિરના મુખ્યદ્વાર પર મૂકવી છે. જે કાયમ તમારા જેવા પ્રભુપ્રેમી ભક્તોની સ્મૃતિ કરાવે.”

આમ, નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ તે પથ્થરમાંથી કલાત્મક નકશીકામચુક્ત કમાન બનાવી હતી. આજે પણ આ કમાન ઘોલેરા મંદિરમાં શોભાયમાન છે. સ્વામીની આવી બીજી અનેક કૃતિઓ જોવા મળે છે. શ્રી મદનમોહનજી મહારાજ આગળનું આરસનું બારસાખ, હવેલી, શ્રી શિવલિંગ, નંદીશ્વર, કોતરણીચુક્ત દ્વાર, કઠોડો, વડતાલ બાર બારણાનો અદ્ભુત હિંડોળો, તેમજ ભગવાન શ્રીહરિની અંતિમયાત્રાની પાલખી વગેરે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની કલા દર્શાવતી પ્રાસાદિક વસ્તુઓ ઘોલેરામાં તથા અન્ય ધામોમાં દર્શન આપે છે.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામીના હાથમાં ટાંકણો હોય તો પથ્થર બોલતો થઈ જાય, રંધો હોય તો લાકડામાં ડિઝાઈન પડી જાય અને કલમ હોય તો કાવ્યો-કીર્તનો રચાઈ જાય.

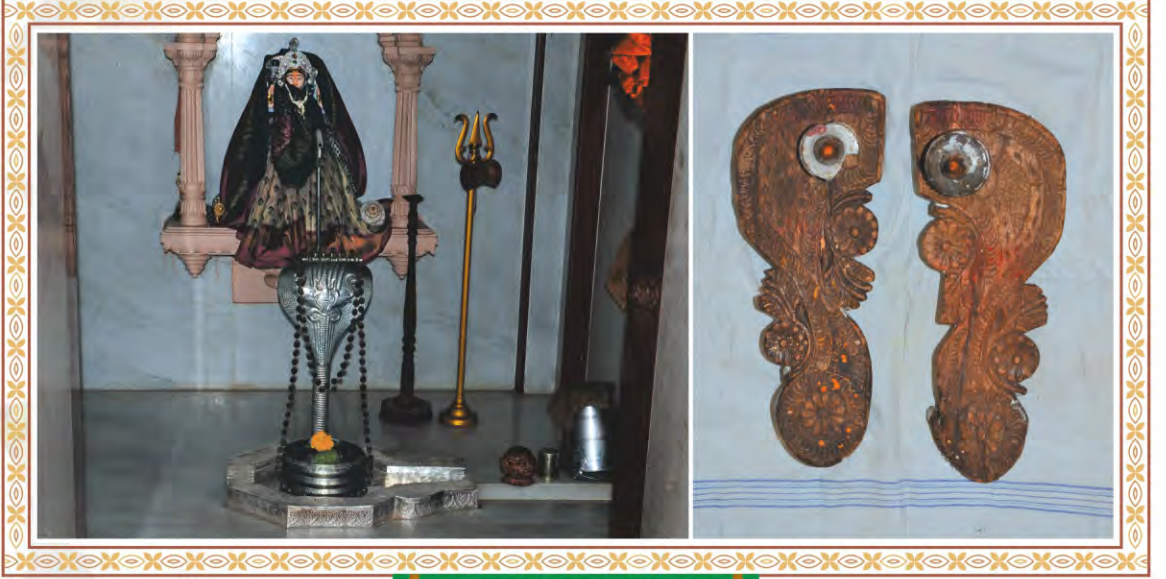

પ.પૂ.સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી

ધોલેરાધામમાં આવેલા પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો

શ્રી ખાંડેશ્વર મહાદેવ

ચાલ્યા ત્યાંથી હરિ સાક્ષાત, ગયા ધોલેરે પ્રગટ્યે પ્રભાત;
ખાંડેશ્વર મહાદેવમાં ગયા, દેવી પુરુષ કોઈ ભેળા થયા.

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૩/૧૮)

શ્રી ખાંડેશ્વર મહાદેવ એટલે ધોલેરાની ઐતિહાસિકતા...

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ નીલકંઠ વર્ણી સ્વરૂપે વનવિચરણ કરતાં સં. ૧૮૫૬માં ધોલેરા પધાર્યા ત્યારે રાત્રિનિવાસ આ **ખાંડેશ્વર મહાદેવ**ની જગ્યામાં કર્યો હતો. જેથી સંપ્રદાયના આશ્રિતજનો માટે પ્રાસાદિક દર્શનીય તીર્થસ્થાન છે.

સ્થાન ઇતિહાસ

ધોલેરા શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરથી પૂર્વ દિશામાં ધર્મકુંડ સરોવર છે. આ સ્થાનમાં વર્ષો પહેલા ગોવાળિયા ગાયો ચરાવવા દરરોજ માટે આવતા હતા. એક ગાય ધર્મકુંડ સરોવરમાં જઈ એક જગ્યાએ ઊભી રહેતી અને આંચળમાંથી આપોઆપ દૂધની ધારા ધરતી ઉપર થતી. એકદિવસ ગાયના માલિકને થયું કે ગોવાળ લોકો મારી ગાય દોહી લે છે તેથી દૂધ આપતી નથી. પછી તપાસ કરતા

ખ્યાલ આવ્યો કે ગાય કોઈ દેવતાઈ લાગે છે. તે જ દિવસે ગામના કોઈ શિવભક્તને મહાદેવજીએ દર્શન આપીને જે જગ્યાએ ગાય દૂધની ધાર કરે છે તે જમીનમાંથી શિવલિંગ બહાર કાઢવા જણાવ્યું. પછી જ્યાં ગાય દૂધની ધારા કરતી ત્યાં ખોદકામ કરતા મહાદેવજીનું લિંગ મળી આવ્યું. તેના પર હથિયાર વાગતા લોહી નીકળી આવ્યું. ખંડિત થયા એટલે '**ખાંડેશ્વર મહાદેવ**' નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. ચમત્કારી શિવલિંગ જાણી વડોદરા શ્રીમંત સરકાર ખંડેરાવ મહારાજાએ મંદિર બનાવી આપ્યું તથા પૂજારીને વર્ષાસન બાંધી આપ્યું. ખંડેરાવ મહારાજાએ મંદિર બંધાવ્યું તેથી ગામલોકો '**ખાંડેશ્વર મહાદેવ**' નામે ઓળખવા લાગ્યા.

સ્થાનિક લીલાપ્રસંગ

ભગવાન **શ્રીહરિ** નીલકંઠ વર્ણી સ્વરૂપે ફૂલસમી કોમળકાયા, આચ્છાદન વસ્ત્રે સહિત કૌપીનને ધારણ કરેલા, ખુલ્લા શરીરે, ખુલ્લાપગે, મેઘની વરસતી ઝડીઓને ખુલ્લા શરીરે ઝીલતાં, ન કોઈ સાધન, ન કોઈ સહારો, ન કોઈ ઉષ્માનો આંગરો, ન કોઈ વૃક્ષની છાયા, ન કોઈ આસનની માયા, ન કશું અન્ન, ન કોઈ ફળ, કંઈપણ

ધોલેરાધામમાં આવેલા પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો ■

આશા નહિ ને વનની ગહરી વાટે, અનેક સાધકોને યુગોની સાધનાના ફળરૂપે સ્વદર્શન દેવાને કાજે, તીર્થોને સ્વતીર્થાટનથી મહાતીર્થત્વ અને તારકત્વ દેવાને કાજે સં. ૧૮૪૯ અષાઢ સુદ - ૧૦ના અયોધ્યાનો ત્યાગ કરી...અનેક સાધકોને સાધનાના ફળરૂપે સ્વદર્શન દેવાને કાજે, ઘણાક દિવસ ફરતાં ફરતાં... મહાપ્રભુ નીલકંઠ વર્ણી સુરત, ભરૂચ, વડોદરા, બોચાસણ, વડતાલ, બુધેજ, ગોરાડ, વડગામ, ભડિયાદ થઈને સં. ૧૮૫૬ ફાગણ વદમાં ધોલેરા પધાર્યા.

અહીં ખાંડેશ્વર મહાદેવની જગ્યામાં ઊતર્યા. મંદિરમાં શિવલિંગનો જળાભિષેક કરી વર્ણોપ્રભુ એક ખીજડાના વૃક્ષ નીચે બિરાજમાન થયા. વર્ણોરાજનું અદ્ભુત સ્વરૂપ જોઈ ગામના ઘણા દેવી જીવો દર્શને આવવા લાગ્યા. એમાં કોઈ સુથાર આવ્યો. વર્ણોરાજના દર્શન કરી તેને ઘણો પ્રેમભાવ થયો એટલે પગમાં પહેરવા સુંદર કાજની ચાખડી ભેટ આપી. તે સુથાર ભક્તને રાજી કરવા મહાપ્રભુએ ચાખડી પહેરી થોડું ચાલ્યા. પછી મંદિરના પૂજારીને અતિ પ્રસન્ન થઈ પોતાની પ્રાસાદિક ચાખડી ભેટમાં આપી. (જે હાલમાં ખાંડેશ્વર મહાદેવ મંદિરમાં દર્શનાર્થે રાખેલ છે.)

દરબારી ચોરો

આ દરબારી ચોરામાં ભગવાન શ્રીહરિ નીલકંઠ વર્ણી સ્વરૂપે પધારી દરબાર પુંજાજી બાપુ દ્વારા આપેલ ટીમણ જમ્યા હતા. હાલ આ પ્રાસાદિક સ્થાન ધોલેરામાં દર્શનીય છે.

સ્થાનિક લીલાપ્રસંગ

આ ચોરામાં દરબારો સભા કરી રોજ બેસતા, તેથી ‘દરબારી ચોરો’ કહેવાય છે. નીલકંઠ વર્ણી સ્વરૂપે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ ખાંડેશ્વર મહાદેવ પધાર્યા હતા ત્યારે ત્યાં વર્ણોરાજના દર્શનથી ધોલેરા

ક્ષત્રિય દરબાર પુંજાજીને વર્ણી પ્રત્યે આકર્ષણ થયું. કિશોર અવસ્થા, તેજસ્વી સ્વરૂપ, તપથી કૃશ થયેલી કાયા! તેમણે હાથ જોડ્યા અને કહ્યું : “બ્રહ્મચારીજી! ગામમાં આવશો?”

આવા મુમુક્ષુઓને લક્ષમાં રાખીને જ મહાપ્રભુ નીલકંઠ વર્ણી ગામોગામ વિચરણ કરતા હતા. તેઓની દૃષ્ટિમાં આ ક્ષત્રિય ભક્ત હતા. તેથી વર્ણોરાજે તરત જ તેમનાં આમંત્રણનો સ્વીકાર કરતાં કહ્યું : “ગામમાં ચોરામાં આવીશું.”

દરબાર આટલાથી પણ રાજી થયા. વર્ણોપ્રભુને આ દરબારી ચોરામાં બેસારી પોતે પોતાના ઘેરથી વર્ણોરાજ માટે જમવાનું લઈ આવ્યા. વર્ણોપ્રભુ જમ્યા અને પુંજાજી દરબારના અંતરમાં ટાઢક વળી.

ધોલેરા દરબાર શ્રી પુંજાભા બાપુની મેડી

ધોલેરા દરબાર પરમભક્તરાજ શ્રી પુંજા બાપુના આ દરબારગઢમાં ભગવાન શ્રીહરિએ સંતો-હરિભક્તો સાથે પધારી અનેકવખત પધરામણી કરી છે તેમજ ઉતારો કરી રાત્રિનિવાસ પણ કર્યો છે અને અનેક લીલાચરિત્રો પણ કર્યાં છે. જે મેડી ઉપર બેસી ભગવાન શ્રીહરિએ માખણના ભજિયાં જમ્યા હતા તે, હાલમાં ‘શ્રી પુંજાભા બાપુની ડેલી’ નામે ઓળખાતા દરબારગઢના સૌને મંગળ દર્શન થાય છે.

સ્થાનિક લીલાપ્રસંગ

સં. ૧૮૮૧ માગશર મહિનામાં સુરતથી નીકળી ભરૂચ, આમોદ, ખંભાત થઈ ગુડેલ પધાર્યા. પોતે જ વંતાકનું શાક અને બાટીઓ બનાવી. સંતો તથા કાઠી હરિભક્તો માટે મિષ્ટાન્ન બનાવ્યાં. પરંતુ સુરતમાં રોજ મિષ્ટાન્ન જમીને કાઠી ભક્તો થાકી ગયા હતા. તેથી હવે મિષ્ટાન્ન પ્રત્યે તેમને અભાવ આવ્યો હતો. સુરાખાયર પૂરું જમ્યા નહીં. શ્રીજીમહારાજે તેમને શાક અને બાટી મોકલ્યાં.

ધોલેરાધામમાં આવેલા પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો ■

સુરાખાયર પ્રસન્ન થતાં થતાં ભગવાન શ્રીહરિ પાસે આવ્યા અને હાથ જોડી કહ્યું : “મહારાજ ! પ્રસાદી ન મોકલી હોત તો હું તો ભૂખ્યો જ રહેત. ખાંડ તો હવે અબખે પડી ગઈ છે.”

સુરાખાયરની વાત સાંભળી મહારાજ હસ્યા. પછી પૂછ્યું : “ક્યાં સુધી એવું રહેશે ?”

સુરાખાયર આ સાંભળી મૂંઝાયા. તેમને થયું કે થોડો વખત થશે એટલે પાછી તેની રુચિ તો જાગશે જ. એટલે તેમણે કહ્યું : “મહારાજ ! હમણાં તો ભજિયાં, વડાં કે પૂડલા જેવું જમાડો તો દીક પડે.”

ભગવાન શ્રીહરિ તેમની યુક્તિથી મંદ મંદ હસવા લાગ્યા. મહારાજે કહ્યું : “ભલે ! હવે એવું ભોજન જમાડીશું.”

શ્રીજીમહારાજે ધોલેરામાં પુંજાભાઈના બહેન અજુબાને સ્વપ્નમાં દર્શન દઈ કહ્યું : “અમે આવતી કાલે ધોલેરા આવીએ છીએ. અમારી સાથે કાઠી ભક્તો છે. તો તેમને માટે ભજિયાં, વડાં, પૂડલા અને બાજરાના રોટલા બનાવજો. મિષ્ટાન્ન ઉપર તેમને હમણાં અભાવ થયો છે.”

બધાને પોતાના સ્વપ્નની વાત કરી. તે સાંભળીને પુંજાજી બાપુ કહે : “બહેન ! ભગવાન શ્રીહરિ તો સુરત ગયા છે, તે છેક ત્યાંથી કાલે અહીં પહોંચે જ નહિ. માટે તમારાં સ્વપ્નની વાત માની શકાય નહિ અને તે પ્રમાણે કરાય નહિ.”

ત્યારે અજુબા કહે : “ભાઈ ! બીજા સ્વપ્નનો ભરોસો નહિ, પરંતુ આ તો મહારાજનું સ્વપ્ન છે અને મને મહારાજે સ્પષ્ટરૂપે સ્વપ્નમાં આજ્ઞા કરીને કહ્યું છે. માટે તે પ્રમાણે ભોજનની બધી જ સામગ્રી તૈયાર કરાવો.”

આમ, સીધું-સામગ્રી તૈયાર થયાં. સત્સંગી બહેનો રસોઈ કરવા લાગ્યાં. બપોર પછી પાંચેક વાગ્યાના સમયે સંતો તથા કાઠી ભક્તો સહિત ભગવાન શ્રીહરિ ધોલેરા પધાર્યા. અને સીધા જ પુંજાજી બાપુના દરબારગઢમાં આવ્યા. સૌના આનંદનો પાર ન રહ્યો. ભગવાન શ્રીહરિ અને સંતો-પાર્ષદોના ઉતારાની વ્યવસ્થા કરી.

અજુબા વગેરે સ્ત્રીભક્તોએ રસોઈ તૈયાર કરી રાખી હતી. ભગવાન શ્રીહરિએ સ્નાન કર્યું અને થાળ તૈયાર હતો એટલે જમવા

પધાર્યા. કાઠી ભક્તો પણ પંક્તિમાં બેસી ગયા. બાજરાના રોટલા, માખણનાં ભજિયાં, વડાં, પૂડલા વગેરે પીરસાતાં જોઈ સુરાખાયરને આશ્ચર્ય થયું ! મહારાજે આટલે છેટે એટલી વારમાં સંદેશો પહોંચાડી દીધો ! પણ પાછળથી તેમને ખબર પડી કે મહારાજે અજુબાને સ્વપ્નમાં દર્શન દઈને કહી દીધું હતું. મહારાજની અકળ લીલા જોઈ તેમને આનંદ થયો.

પછી ભગવાન શ્રીહરિ જમતા જાય ને વારે વારે પાણી પીતા જાય ને ઉપર હાથ ફેરવતા જાય. સાથે ભજિયાંના વખાણ પર કરતા જાય. ત્યારે અજુબા બોલ્યા : “હે મહારાજ ! સારી પેટે જમજો ને કાઠીઓને પણ માખણના ભજિયાં ખૂબ જમાડજો.” પછી મહારાજ ચળું કરીને ઊઠ્યા ને મુખવાસ લીધો.

બીજે દિવસે મહારાજ ધોલેરા પહોંચ્યા ત્યારે ત્યાં રસોઈ તૈયાર હતી.

સવારે અજુબાએ પોતાના ભાઈ પુંજાજી બાપુ અને ફૂલીબા વગેરે

(શ્રીહરિ ચરિત્ર ચિંતામણી : વાત નં. ૨૦૬ના આધારે)

ધોલેરાધામમાં આવેલા પ્રાસાદિક તીર્થસ્થાનો ■

તળાવ તથા સ્મૃતિછત્રી :

મંદિરની બાજુમાં આ પ્રાસાદિક તળાવ આવેલું છે. આ તળાવમાં ભગવાન શ્રીહરિ સંતો-હરિભક્તો સાથે અનેકવાર સ્નાન કરીને જળક્રીડાઓ કરી હતી. તેમજ આ તળાવ પાસે ભગવાન શ્રીહરિ બિરાજમાન થઈ સંતો-હરિભક્તોની સભા કરી હતી. આ પ્રાસાદિક સ્થાન જાણી સ્મૃતિછત્રી બનાવી ચરણારવિંદ પધરાવ્યા છે.

પ્રાસાદિક કૂવો :

આ કૂવો મંદિર પાસે તળાવના કિનારે ભગવાન શ્રીહરિએ બંધાવ્યો છે અને તેનું જળ બહુ મીઠું હતું. હાલમાં આ પ્રાસાદિક કૂવા ઉપર સ્મૃતિછત્રી કરવામાં આવી છે.

શ્રી હિંગળાજીયા હનુમાનજી

સ. ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી દ્વારા પૂજિત અને સારંગપુરનિવાસી શ્રી કષ્ટભંજન દેવનું નાનું સ્વરૂપ એટલે શ્રી હિંગળાજીયા હનુમાનજી. આ હિંગળાજીયા હનુમાનજીની સ્થાપના ધોલેરા મંદિરની જમીનની રક્ષાર્થે કરવામાં આવી છે.

શ્રી મદનમોહનજી મહારાજ તેમજ ધોલેરા તીર્થધામનો મહિમા જાણી દરબાર પુંજાજી તથા ભાલદેશના હરિભક્તોએ સ્વકલ્યાણાર્થે અને ભગવાન શ્રીહરિની પ્રસન્નતાથે આશરે ૧૮,૮૦૦ થી ૨૦,૮૦૦ વીઘા જેટલી જમીન ધોલેરા મંદિરને ભેટમાં આપી હતી. મંદિરના દક્ષિણે એકાદ કીલોમીટરના અંતરે પણ ઘણી મોટી જમીન હતી. તેની સાચવણી અને ખેતી માટે ઘણા સંતો-પાર્શ્વદો-હરિભક્તો

અવાર-નવાર જતા. આજુબાજુના વેરાન ઉજ્જડ વગડાને લીધે ખેતી જોખમાઈ જતી. ઢોરઢાંખર ભગાડ કરતા અને વટેમાર્ગુઓ અનેક પ્રકારનું નુકસાન કરતા. આથી જમીનની જાળવણી થાય અને કોઈ નુકસાન ન કરે તે માટે સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી દ્વારા પૂજિત અને સારંગપુરનિવાસી શ્રી કષ્ટભંજન દેવનું નાનું સ્વરૂપ એટલે શ્રી હિંગળાજીયા હનુમાનજી પ્રાપ્ત થયા. સ.ગુ. શ્રી આત્માનંદ સ્વામીના શિષ્ય સંતદાસજી સ્વામીએ આ હનુમાનજીની સ્થાપના કરાવી હતી.

ધોલેરા મંદિરના શિલ્પી વૈરાગ્યમૂર્તિ સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી

સ. ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીનો જન્મ સં. ૧૮૨૨ મહા સુદ -

પના રોજ જામનગર જિલ્લાના શેખપાટ ગામે થયો હતો. પિતાનું રામજીભાઈ અને માતાનું નામ અમૃતભાઈ હતુ. જેઓ પહેલા લતીપુર ગામમાં રહેતા હતા. એમના ગુરુ શ્રી આત્માનંદ સ્વામી હતા. (જે રામાનંદ સ્વામીના પણ ગુરુ હતા.) જેમણે રામજીભાઈને આશીર્વાદ આપ્યા હતા કે, ‘તમારા ઘેરે મહામુક્તનો જન્મ થશે.’ એ જ ધોલેરા મંદિરના શિલ્પી નિર્માણકર્તા સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી. સ્વામીનું પૂર્વાશ્રમનું નામ ‘લાલજી’ હતું.

સં. ૧૮૬૦માં ભગવાન શ્રીહરિએ શેખપાટમાં વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કરીને કચ્છ જવા લાલજી સુથારને ભોમિયા તરીકે સાથે લીધા. રસ્તામાં આધોઈ ગામે (જે ગામ સ્વામીના પૂર્વાશ્રમના સસરાનું ગામ હતું.) ભગવાન શ્રીહરિએ લાલજીને સાધુ દીક્ષા આપીને ‘નિષ્કુળાનંદ’ નામ ધારણ કરાવ્યું. ત્યારથી લાલજી સુથાર સંપ્રદાયમાં નિષ્કુળાનંદ સ્વામી નામથી પ્રસિદ્ધ થયા.

ગઢડામાં શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજ પધરાવી શ્રીજીમહારાજે ગઢપુરની મહંતાઈ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને આપવાનું નક્કી કર્યું. તે વાતની સ્વામીને ખબર પડતાં તેઓ વહેલી સવારે ઊઠી ગઢાળી ચાલ્યા ગયા. બાદમાં ભગવાન શ્રીહરિને ખબર પડતાં મહારાજે

સ્વામીના નિઃસ્પૃહીપણાના વખાણ કર્યા અને સ્વામીને પાછા ગઢપુર તેડાવ્યા ત્યારે સ્વામી પાછા આવ્યા પણ સ્વામીએ મહંતાઈ ન લીધી એવા તેઓ નિઃસ્પૃહી હતા.

નિઃસ્પૃહી જીવન જીવનાર નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ પોતાના જીવનમાં નિઃસ્વાદી વર્તમાન પણ એટલું દૃઢપણે રાખેલું. એકવખત સ્વામી સત્સંગ પ્રચારાર્થે ચાર માસ વડોદરા રોકાયા હતા. તે વખતે ત્યાંના પ્રેમીભક્તો તે દરમ્યાન ભાવથી સંતોને જુદી જુદી રસોઈઓ આપીને જમાડતા. આ મેવા-મિષ્ટાન્નથી સ્વામી એક માસમાં જ અકળાઈ ગયા ને તુરત તેઓ વડોદરા છોડીને ચાલી નીકળ્યા હતા.

ભગવાન શ્રીહરિના સમયમાં ધોલેરા પંથકમાં રહેલું ઘણું મુશ્કેલીભર્યું હતું. ત્યાં રહેવાથી માંદા પડી જવાય એ ભયથી કોઈ ત્યાં જવા તૈયાર થતું નહીં. તે વખતે શ્રીજીમહારાજે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને ત્યાં જવાની આજ્ઞા કરી તે સ્વામીએ વિના સંકોચે શિરે ચડાવીને ધોલેરા આવીને રહ્યા હતા.

એકવખત ભગવાન શ્રીહરિ કારિયાણી ગામે બિરાજમાન હતા. તે સમયમાં નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ભગવાન શ્રીહરિને સ્નાન કરવા માટે કૂવાને કાંઠે જળ ભરવાની કુંડી ચણાવીને તેને લીંપવાનું કામ કરી રહ્યા હતા. તે દિવસોમાં ગોપાળાનંદ સ્વામી વડોદરાથી આવ્યા ને શ્રીજીમહારાજના દર્શન કર્યા. ભગવાન શ્રીહરિએ આદરપૂર્વક પોતાની પાસે બેસાડી ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહ્યું : “સ્વામી ! મુક્તો સહિત બ્રહ્મધામમાંથી આપણે અહીં આવ્યા ત્યારે આપણો ઉદ્દેશ હતો કે પૃથ્વી પરના મુમુક્ષુજીવોને નિર્વાસનિક અને બ્રહ્મરૂપ કરીને બ્રહ્મધામમાં પહોંચાડવા. આપણા એ ઉદ્દેશનું સ્મરણ તમોને છે ?” ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામી કહે : “હા મહારાજ ! તેનું સ્મરણ મને બરાબર છે જ.” ભગવાન શ્રીહરિ અને સ્વામીની આ બધી વાતો સાંભળીને નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું : “ભુજમાં રામાનંદ સ્વામીએ મને જે વાત કહી હતી તે આજે યથાર્થ સમજાણી.”

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી પોતે વૈરાગ્યપૂર્તિ હોવા છતાં સ્વામીએ પોતાના પદ્યસાહિત્યમાં શુંગારરસ, કરુણરસ વગેરેથી સભર એવાં સુંદર કીર્તનોની રચના કરીને કવિત્વ શક્તિનું ઉત્તમ ઉદાહરણ પૂરું પાડેલ છે. તદુપરાંત સ્વામીએ સાહિત્યનિર્માણમાં ભક્તચિંતામણી આદિક ૨૩ જેટલા ગ્રંથોની રચના કરીને સંપ્રદાયને બેનમૂન

ધોલેરા મંદિરના શિલ્પી વૈરાગ્યમૂર્તિ સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ■

સાહિત્યની ભેટ ધરી છે.

સાહિત્યનિર્માણની માફક સ્વામીએ મંદિરનિર્માણ કાર્યમાં પણ એટલું જ મહત્વનું યોગદાન આપેલ છે. વડતાલ મંદિરના નિર્માણકાર્યમાં ત્રણ શિખરમાંથી એક શિખરનો પાયો બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ અને અન્ય બે શિખરના પાયા નિત્યાનંદ સ્વામી તથા નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ખોદાવીને પૂરાવીને તૈયાર કરાવ્યા હતા. ગઢપુરમંદિરના નિર્માણકાર્યમાં પણ સ્વામીએ મહત્વની સેવા કરેલ છે. તેમજ ધોલેરા મંદિરનું નિર્માણકાર્ય તો સ્વામીએ સ્વયં શિલ્પી તરીકે રહીને મંદિરના દરેક બાંધકામનું કાર્ય પોતાની દેખરેખ નીચે કરાવ્યું છે.

ઉત્તમ કવિત્વ શક્તિ ધરાવનાર નિષ્કુળાનંદ સ્વામી શ્રેષ્ઠ શિલ્પકાર તેમજ કુશળ કારીગર હતા. વડતાલમાં ભગવાન શ્રીહરિને ઝુલાવવા માટે સ્વામીએ બનાવેલો બાર બારણાનો હીંડોળો તથા ધોલેરા મંદિરમાં એક જ પથ્થરમાંથી બનાવેલી મંદિરના દ્વારની કમાન તથા સદ્ગુરુવર્ય રામાનંદ સ્વામીએ જ્યારે શ્રીજીમહારાજને ધર્મધુરા સોંપી તે સમયે સ્વામીએ પોતે પોતાના હાથથી બનાવેલી અને

ભગવાન શ્રીહરિને અર્પણ કરેલી ઉત્તમ કારીગીરીવાળી પેટી એ સ્વામીની કુશળ કારીગરીના શ્રેષ્ઠ નમૂનાઓ છે.

આત્માનંદ સ્વામી, રામાનંદ સ્વામી અને સહજાનંદ સ્વામી આ રીતે ગુરુ, પરમગુરુ અને પરમેષ્ઠી ગુરુ એ સર્વના કૃપાપાત્ર નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની પ્રશંસા કરતાં શ્રીજીમહારાજ સ્વયં વચનામૃતમાં કહે છે: “જેમ મયારામ ભટ્ટ તથા આ મૂળજી બ્રહ્મચારી છે તથા નિષ્કુળાનંદ સ્વામી છે તેને સ્ત્રી ધનાદિક પદાર્થનો જોગ થાય તો પણ એ ડગે નહીં.” (ગ.અં.પ્ર. ૨૬)

આ રીતે જેના હૃદયમાં સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનો મહિમા ભરપૂર રહેલો છે એવા વૈરાગ્યમૂર્તિ સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ચિર સ્મરણીય, અનેકાનેક ભગવત્પ્રસન્નતાના કાર્યો કરીને સં. ૧૮૦૪ના અષાઢ વદ ૪ (તા. ૨૭-૭-૧૮૪૮, ગુરુવાર)ના રોજ ધોલેરા મંદિરમાં ધામમાં સિધાવ્યા હતા. જ્યાં સ્વામીનો અગ્નિસંસ્કાર કર્યો હતો. ત્યાં હાલ છત્રી કરવામાં આવી છે. બાજુમાં શ્રી હિંગળાજીયા હનુમાનજી બિરાજે છે.

: નોંધ :

ધોલેરા દર્શન તેમજ નંદસંતોના જીવનકવનની સવિસ્તાર માહિતી સંપ્રદાયના ગ્રંથોના આધારે આગામી ચિંતન અંકોના માધ્યમથી આપણે માણતા રહીશું.

ધોલેરા મંદિરના
પ્રથમ મહંત
સ.ગુ. શ્રી અદ્ભુતાનંદ સ્વામી

ધોલેરા મંદિરના નિર્માણકાર્યમાં અગ્રગણ્ય
સેવાનિષ્ઠ સંત
સ.ગુ. શ્રી ભાઈ આત્માનંદ સ્વામી

સત્સંગ સમાચાર પત્રિકા

સ્વામી ઘનશ્યામદાસજી તથા શા. સ્વામી સર્વમંગલદાસજી તથા સાધુ ધર્મવલ્લભદાસજી

ગઠડા દાદાખાચરના દરબાટમાં ધર્મકુળ પરિવારના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ કથાપારાયણો

૧-૨. શ્રી મોહનભાઈ ગજેરા પરિવાર - સુરત. ૩-૪. શ્રી શાંતિભાઈ જસાણી પરિવાર. ૫-૬. શ્રી શિવશક્તિ મહિલા મંડળ

વાર્ષિક પાટોત્સવ
રાંદેર-સુરત

રાંદેર-સુરતને આંગણે પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી મંદિરના વાર્ષિક પાટોત્સવ પ્રસંગે પ.પૂ.નાનાલાલજી મહારાજશ્રીની ઉપસ્થિતિમાં યોજાયેલ કથાપારાયણ.

તૃતીય વાર્ષિક પાટોત્સવ
સ્કેન્ટન-અમેરિકા

અમેરિકાના પેન્સિલવેનીયા રાજ્યના સ્કેન્ટન શહેરને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાન્નિધ્યમાં ઉજવાયેલ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરનો 'તૃતીય વાર્ષિક પાટોત્સવ' તથા ગઢડા પૂ. કોઠારી સ્વામી - ગઢડા તથા જૂનાગઢના વક્તાપદે યોજાયેલ 'શ્રી ભક્ત ચિંતામણિ કથાપારાયણ'

સત્સંગ સભા
જયોજ્યા-અમેરિકા

અમેરિકાના ઓટલાન્ડા-જયોજ્યાને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી 'સત્સંગ સભા'માં કથાવાર્તાનો લાભ આપતાં પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

સત્સંગ સભા કેનેડા

કેનેડાના ટોરન્ટોને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે યોજાયેલ 'સત્સંગ જ્ઞાનયજ્ઞ' (તા. ૧૬ થી ૧૮-૬-૨૦૧૭)

ૐૐૐૐ ॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ॥ ૐૐૐૐ

પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી

તીર્થધામ માણાવદરને આંગણે આઠમી

શ્રી સ્વામિનારાયણ
સત્સંગ શિબિર

તારીખ :- ૨૨ થી ૨૮-૮-૨૦૧૭

પ્રયોજક : પૂ.સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

આયોજક :- ધર્મકુળ આશ્રિત શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સમાજ માણાવદર (સોરઠ પ્રદેશ)

સ્થળ :- 'પટેલ સમાજવાડી'
મું. માણાવદર, જી. જૂનાગઢ

સંપર્ક :- શ્રી શાંતિભાઈ રતનપરા - મો. ૯૪૨૬૧૬૭૭૦૮
શ્રી ધર્મેશભાઈ મહેતા - મો. ૯૪૨૬૨૩૦૭૬૬

॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ॥

પ.પૂ. સંગાલન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિયાઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના અધ્યક્ષાદે સરધારસ્થાનને આંગણે...

શ્રી સ્વામિનારાયણ
સત્સંગ ધાવણી
સરધાર
૨૦૧૭

પ્રારંભ
તા. ૧૬ / ૧૦ / ૨૦૧૭

પૂર્ણાહુતિ
તા. ૨૪ / ૧૦ / ૨૦૧૭

અધ્યક્ષશ્રી
ઉપાધ્યક્ષશ્રી

પ્રયોજક પૂ. સ. ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

સ્થળ : 'શ્રી સ્વામિનારાયણ બાગ' શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર, સરધાર

Live On
www.sardharkatha.com

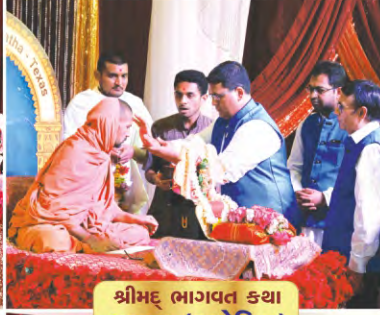

USA સત્સંગ પરિભ્રમણ- ૨૦૧૭ તસ્વીર દર્શન

અમેરિકાના જુદા-જુદા વિસ્તારોમાં વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય શ્રી નુગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી યોજાયેલ પૂ. સંતોનું સત્સંગ વિયરણ

ટેક્સાસ રાજ્યના હ્યુસ્ટન શહેરને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી ઉજવાયેલ નૂતન વડતાલધામ શ્રી સ્વામિનારાયણ હિન્દુ મંદિરના ઉપલક્ષમાં પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે યોજાયેલ 'શ્રીમદ્ ભાગવત કથા પારાયણ' (તા. ૨૫ થી ૧-૭-૨૦૧૭)

શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા મહોત્સવ
શ્રી રઘુવીરવાડી - વડતાલ

ગુરુપૂર્ણિમા પ્રસંગે દક્ષિણ વિભાગ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયસ્ય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય

શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના ચરણોમાં ભાવપુષ્પ શ્રદ્ધાસુમન અર્પણ કરવા સ્વતઃ સ્વયં પધારેલા દેશોદેશથી વિશાળ સંખ્યામાં ભક્ત

શ્રી ગુરુપૂર્ણિમાના પાવન પ્રસંગે વડતાલ ખાતે સર્વાવતારી ઈષ્ટદેવ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના દર્શન તેમજ ભગવાન શ્રીહરિ સ્થાપિત અપરસ્વરૂપ આચાર્ય પરંપરાગત વર્તમાન પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના ચરણોમાં ભાવપુષ્પ શ્રદ્ધાસુમન અર્પણ કરવા દેશ-વિદેશથી વિશાળ સંખ્યામાં વિના આમંત્રિત સ્વતઃ ભક્તજનો પધાર્યા હતા. શ્રી રઘુવીરવાડી ખાતે વિશાળ સભામંડપ તેમજ સંપૂર્ણ રઘુવીરવાડી પરિસરમાં જેઓને જ્યાં જગ્યા મળી ત્યાં પોતાના પ્રાણપ્યારા ગુરુના દર્શન કરવા ભક્તજનો ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. શ્રી રઘુવીરવાડી ખાતે જતાં માર્ગે ઉપર, પાર્કિંગ વિભાગ, સભામંડપ કે ભોજનશાળા વગેરે તમામ સ્થળોએ સ્વતઃ પધારેલા શ્રદ્ધાવાન ભક્તજનો જ દૃષ્ટિગોચર થતા હતા.

શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા મહોત્સવ
શ્રી રઘુવીરવાડી - વડતાલ

દક્ષિણ વિભાગ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયસ્ય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી
મહારાજશ્રીનું ભાવપૂજન કરતા પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય શ્રી નુગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી, પ.પૂ. નાનાલાલજી શ્રી પુષ્પેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી,
બંને પૂ. બાળલાલજી મહારાજશ્રી તથા પૂ. જીજ્ઞજી.

શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા મહોત્સવ
શ્રી રઘુવીરવાડી - વડતાલ

વડતાલવિહારી શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજની છત્રછાયામાં પ.પૂ. ઘ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના ચરણારવિંદમાં સમર્પિત
ભાવસુમન પુષ્પ સ્વરૂપ પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા સમગ્ર ધર્મકુળ પરિવારના દિવ્ય સાનિધ્યમાં
શ્રી રઘુવીરવાડી ખાતે સેકંડો નિષ્ઠાવાન હરિભક્તોની ઉપસ્થિતિમાં ઉજવાયેલ શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા મહોત્સવ - ૨૦૧૭